

Κεφάλαιο Β: Πολιτική

Οι πόλεμοι αποτελούν συνήθως απόρροια της πολιτικής ενός συγκεκριμένου κράτους ή μιας ομάδας κρατών με κοινά συμφέροντα. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι δεν αποτελούν εξαίρεση στον κανόνα. Μετά τη Συνθήκη του Βερολίνου τον Ιούλιο του 1878, το κύριο πρόβλημα των εθνών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης ήταν η εθνική ενοποίηση ή το «εθνικό ζήτημα» σύμφωνα με τους όρους της εποχής. Στο συλλογικό φαντασιακό της εποχής κυριαρχούσε η ιδέα της ύπαρξης ενός ομογενοποιημένου εθνικού κράτους, το οποίο έπρεπε να περιλαμβάνει όλα τα εδάφη που θεωρούσε ότι του ανήκαν για ιστορικούς ή δημογραφικούς λόγους. Γι' αυτό το λόγο, θεωρούνταν μη ικανοποιητικοί και προσωρινοί οι διακανονισμοί των συνόρων που καθορίστηκαν από τις διάφορες συνθήκες. Οι γειτονικές χώρες επιβουλεύονταν τα εδάφη της Βαλκανικής Χερσονήσου που εξακολουθούσαν να ανήκουν στην οθωμανική δικαιοδοσία και τα θεωρούσαν πεδίο εδαφικών διεκδικήσεων. Στην προσπάθειά τους να εδραιώσουν την επιρροή τους στη χερσόνησο σε περίπτωση διπλωματικής ή στρατιωτικής σύγκρουσης, οι Μεγάλες Δυνάμεις προκαλούσαν με την πολιτική τους περαιτέρω πολιτικούς ανταγωνισμούς.

Το λεγόμενο «Ανατολικό Ζήτημα» αποτελούσε το φλέγον ζήτημα της διπλωματίας από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Βασική παράμετρος του ζητήματος αυτού ήταν ο φόβος των ευρωπαϊκών δυνάμεων για τυχόν ξέσπασμα ενός ευρωπαϊκού πολέμου και η σταθερή τους απόφαση να διατηρήσουν το υπάρχον status quo. Αναρίθμητα σχέδια για μια πιθανή επίλυση του ζητήματος πήγασαν από την απόπειρα να συμβιβαστούν δύο δεδομένα: η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η διατήρηση μιας ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων. Τα νέα βαλκανικά κράτη, τα οποία προσέβλεπαν στην εδαφική επέκταση, προκειμένου να πετύχουν την εθνική τους ολοκλήρωση, αντέδρασαν σθεναρά με τις πολιτικές τους στις δύο εναλλακτικές λύσεις: της διατήρησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή του διαμελισμού της μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων. Μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, οι Μεγάλες Δυνάμεις αναγκάστηκαν να λάβουν υπ' όψιν τους το μέλλον των βαλκανικών κρατών στη χάραξη της πολιτικής τους, προχωρώντας στην κατανομή «σφαιρών επιρροής».

Στο σύνολο των βαλκανικών κοινωνιών, η πολιτική στάση των βαλκανικών κυβερνήσεων, η οποία ήταν προσανατολισμένη προς τον πόλεμο, αμφισβητήθηκε μόνο από μεμονωμένα άτομα και μικρές πολιτικές ομάδες. Οι σοσιαλδημοκράτες ήταν η μόνη καλά οργανωμένη πολιτική ομάδα που αντιτέθηκε στην πολιτική του πολέμου. Εισήγαγαν την ιδέα μιας βαλκανικής ομοσπονδίας που θα αποτελούσε τη γενική λύση σε όλα τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο, η επιρροή των ομάδων αυτών ήταν ασήμαντη, οπότε δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν μια αληθινή εναλλακτική πρόταση στην κυρίαρχη πολιτική.

Από το 19^ο αιώνα, ο οθωμανισμός προσπάθησε να εγγυηθεί την ειρηνική συνύπαρξη όλων των εθνικοτήτων στο πλαίσιο μιας εκσυγχρονισμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, το αυταρχικό καθεστώς του Αμπντούλ Χαμίτ, ο οποίος προχώρησε στη διάλυση του οθωμανικού κοινοβουλίου το 1877, έγινε η αιτία να εκδηλωθεί οργανωμένη αντίδραση και να ξεσπάσουν συνωμοσίες τόσο μεταξύ των χριστιανών όσο και μεταξύ των μουσουλμάνων οθωμανών υπηκόων. Μετά από τριάντα χρόνια απολυταρχίας, η Επανάσταση των Νεοτούρκων έφερε τις εκλογές και τον τουρκικό εθνικισμό. Με τον τρόπο αυτό, αντί να συμβάλει στη συμφιλίωση των μη μουσουλμάνων υπηκόων με την οθωμανική κυριαρχία, συνετέλεσε στην ολοκληρωτική διάλυση της αυτοκρατορίας. Οι βαλκανικοί αλυτρωτισμοί συγκρούστηκαν με τον τουρκικό εθνικισμό της Επιτροπής για την Ένωση και την Πρόοδο. Η πιο σημαντική συνέπεια της οθωμανικής ήττας στους Βαλκανικούς Πολέμους ήταν τελικά η εγκατάλειψη του οθωμανισμού για χάρη ενός επιθετικού εθνικισμού.

Ιδεολογίες που καταφέρνουν να κινητοποιήσουν τους ανθρώπους μπορούμε να συναντήσουμε όχι μόνο στους αντίπαλους εθνικισμούς αλλά επίσης και στις ιδεολογικές μεταβολές που παρατηρούνται στο σύνολο

της ευρωπαϊκής επικράτειας στην καμπή του 19^{ου} αιώνα. Η λατρεία της νεότητας, η αναζήτηση του «νέου ανθρώπου», το νέο ανδρικό ιδεώδες του στρατιώτη, ο κοινωνικός δαρβινισμός και τέλος, η θετική εικόνα του πολέμου αποτέλεσαν τις κύριες ιδεολογικές τάσεις που προετοίμασαν τις ευρωπαϊκές κοινωνίες για έναν πόλεμο προβλέψιμο, ίσως και επιδιωκόμενο.

Οι πηγές που παρατίθενται στο παρόν κεφάλαιο δεν επιχειρούν να τεκμηριώσουν λεπτομερώς τις πολλαπλές όψεις της εσωτερικής πολιτικής των βαλκανικών κρατών ή της εξωτερικής πολιτικής τους αναφορικά με το Ανατολικό Ζήτημα. Ούτε επιδιώκουν να καταγράψουν το σύνολο των διαφορετικών ιδεολογικών ρευμάτων που αναπτύχθηκαν στην περιοχή στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, συμβάλλουν στην κατανόηση της πολυπλοκότητας των ιδεολογικών και πολιτικών παραγόντων που οδήγησαν τους βαλκανικούς λαούς σε έναν μεταξύ τους πόλεμο.

I. Η δυναμική των ιδεολογιών

Χάρτης 1: Οι εθνικοί πόθοι των βαλκανικών χωρών

Carnegie, σ. 38.

► **Εικ. 12. Η ρουμανική μπότα – ρουμανική γελοιογραφία, 1913**

Furnica, IX, αρ. 20, 17 Ιανουαρίου 1913, σ. 1.

Μετάφραση:

- Ω! κύριέ μου, Κάρολε! Γιατί μάταια προσπαθείτε να το μπαλώσετε, αφού δεν μπορείτε να φτιάξετε πρώτα τη σόλα;
- Ποια σόλα;
- Τη σόλα, τη βάση της χώρας. Δε βλέπετε σε τι χάλι είναι;

Πίνακας 13
Αντίπαλες στατιστικές για τη Μακεδονία

	Βουλγαρική στατιστική (Kantchev, 1900)	Ελληνική στατιστική* (Delyani, 1904)	Σερβική στατιστική (Gorcenic, 1889)
Τούρκοι	499.204	634.017	231.400
Βούλγαροι	1.181.336	332.162	57.600
Έλληνες	228.702	652.795	201.140
Αλβανοί	128.711	—	165.620
Βλάχοι	80.767	25.101	69.665
Εβραίοι	67.840	53.147	64.645
Τσιγγάνοι	54.557	8.911	28.730
Σέρβοι	700	—	2.048.320
Διάφοροι	16.407	18.685	3.500
ΣΥΝΟΛΟ	2.258.224	1.724.818	2.870.620

* (παραλείπεται το βιλαέτι του Κοσόβου)

Carnegie¹¹, σ. 28, 30.

Ο όρος «Μακεδονία» δεν αντιστοιχούσε σε κάποια οθωμανική διοικητική περιφέρεια. Ως εκ τούτου οι διάφορες αντίπαλες στατιστικές βασιζόνταν σε διαφορετικούς ορισμούς των γεωγραφικών περιοχών που συγκροτούσαν τη Μακεδονία. Σύμφωνα με μια διαδεδομένη θεώρηση, τη Μακεδονία αποτελούσαν τα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης, των Ιωαννίνων και του Μοναστηρίου.

Προσπαθήστε να εξηγήσετε γιατί στις βουλγαρικές στατιστικές, οι Βούλγαροι αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, στις ελληνικές, οι Έλληνες και στις σερβικές, οι Σέρβοι. Χρησιμοποιήστε το χάρτη 1 και αναζητήστε τις περιοχές, οι οποίες συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον όλων των βαλκανικών χωρών. Συγκρίνετε αυτόν τον πίνακα με τον πίνακα 3 παραλείποντας τις επαρχίες της Αδριανούπολης και της Σκόδρας.

¹¹ *Επιτροπή Κάρνεγκι*: την πρωτοβουλία για την οργάνωση της Επιτροπής πήρε το Ίδρυμα για τη Διεθνή Ειρήνη Κάρνεγκι (Carnegie Foundation for International Peace) και στόχο είχε τη διερεύνηση των θηριωδιών που διαπράχθηκαν στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Το Ίδρυμα συγκροτήθηκε από τον Άντριου Κάρνεγκι, αμερικανό βιομήχανο και φιλάνθρωπο. Μέλη της Βαλκανικής Επιτροπής Ερευνών ήταν οι: Δρ. Τζόζεφ Ρέντλις, Καθηγητής Αστικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης (Αυστρία), βαρόνος ντ'Εστουρνέλ ντε Κονσταντ, γεωργισιαστής (Γαλλία), Ζυστόν Γκοντάρ, νομικός και μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων (Γαλλία), Δρ. Βάλτερ Σούκινγκ, Καθηγητής στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου του Μάρμπουργκ (Γερμανία), Φράνσις Χριστ, εκδότης του *The Economist* (Μεγάλη Βρετανία), Δρ. Χ.Ν. Μπρέιλσφορντ, δημοσιογράφος (Μεγάλη Βρετανία), Καθηγητής Πωλ Μιλιούκοφ, μέλος της Ντούμας (Ρωσία), Δρ. Σάμιουελ Τ. Ντάτον, Καθηγητής στο *Teachers' College* του Πανεπιστημίου Κολούμπια (Η.Π.Α.)

B-1. Οι προσδοκίες ενός σέρβου στρατιώτη

Ο σέρβος στρατιώτης, όπως και ο έλληνας, είχε ολόψυχα πεισθεί ότι στη Μακεδονία θα έβρισκε συμπατριώτες, ανθρώπους που θα μιλούσαν τη γλώσσα του και θα τον υποδέχονταν με *ζίβο* [jivio] ή *ζήτω*. Βρήκε ανθρώπους που μιλούσαν διαφορετική γλώσσα από τη δική του και κραύγαζαν *ούρα* [hourra]! Παρανόησε τα λόγια τους ή μάλλον δεν τα κατάλαβε καθόλου. Δοκιμάστηκαν στην πράξη όλα όσα είχε μάθει από νεαρή ηλικία για την ύπαρξη μιας Σερβικής και μιας Ελληνικής Μακεδονίας. Ωστόσο, παρέμεινε ακλόνητη η πατριωτική του πεποίθηση ότι η Μακεδονία έπρεπε να γίνει, εάν δεν ήταν ήδη, σερβική ή ελληνική. Αναμφίβολα, στα χρόνια του Ντούσαν του Δυνατού ή των βυζαντινών αυτοκρατόρων, η Μακεδονία υπήρξε αυτό που εκείνος θα ήθελε να ήταν τώρα. Ήταν βούλγαροι ταραξίες και προπαγανδιστές, αυτοί που είχαν ενσταλάξει στο λαό την ιδέα ότι ήταν Βούλγαροι. Οι ταραξίες αυτοί έπρεπε να εκδιωχθούν από τη χώρα και η χώρα έπρεπε να ξαναγίνει αυτό που ήταν πάντα, σερβική ή ελληνική. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με αυτές τις πεποιθήσεις δρούσαν οι στρατιώτες. Ποιοι ήταν αυτοί οι ταραξίες που είχαν κάνει το λαό να ξεχάσει την ελληνική και τη σερβική γλώσσα; Πρώτα από όλα, οι ιερείς· μετά, οι δάσκαλοι· τέλος, τα επαναστατικά στοιχεία, τα οποία, στη διάρκεια του παλαιού καθεστώτος, είχαν σχηματίσει μία «οργάνωση»· αρχηγοί συμμοριών και οι άνδρες τους, αγρότες που τους εφοδίαζαν με τροφή και χρήματα – με μια λέξη, το σύνολο του ανδρικού πληθυσμού που ήταν εγγράμματο και ενημερωμένο.

Carnegie, σ. 50-51.

3 Με ποιο τρόπο εκπαιδεύονταν οι στρατιώτες; Προσπαθήστε να κατανοήσετε τους λόγους για τους οποίους γίνονταν μια τέτοια εκπαίδευση. Πώς συνδέεται το κείμενο αυτό με τις στατιστικές που παρουσιάζει ο πίνακας 13; Μπορείτε να βρείτε μαρτυρίες, στο παρόν Βιβλίο Εργασίας ή αλλού, που να θέτουν υπό αμφισβήτηση την ερμηνεία που παρέχει το παραπάνω κείμενο;

B-2. Η ιδεολογία της θυσίας, σύμφωνα με ένα ρουμάνο στρατιώτη

Για έναν άνδρα, στην ακμή της ζωής του, το να ηγαιώνει χωρίς δισταγμό στη μάχη, γνωρίζοντας καλά ότι μπορεί να συναντήσει το θάνατο, το να θυσιάζει το πιο ισχυρό ένστικτο, αυτό της αυτοσυντήρησης, το να βαδίζει με γαλήνη προς την κانه ενός όπλου... για να τα κάνει αυτά, θα πρέπει αυτός ο άνδρας να έχει ως στόχο την εκπλήρωση κάποιων ηθικών όρων· θα πρέπει να έχει πειστεί ότι μέσα από τη θυσία του θα ελευθερώσει το λαό του από την καταπίεση ή ότι, παρόλο που αυτός και οι δικοί του δε θα είναι ούτε χαμένοι ούτε νικημένοι, θα χύσει το αίμα του, προκειμένου να υπηρετήσει την πατρίδα και τους συμπατριώτες του. Αυτοί οι ηθικοί όροι απαιτούν την ύπαρξη ενός κάποιου κράτους, ένα βαθμό πολιτισμού, κάποια πολιτικά δικαιώματα· ο στρατός που θα προκύψει στη βάση αυτών των όρων ή θα είναι ανίκητος ή θα ηττηθεί προκαλώντας μεγάλες απώλειες στον εχθρό.

Popescu, σ. 5-6.

3 Ποιο ανδρικό ιδεώδες παρουσιάζεται σε αυτό το κείμενο; Νομίζετε ότι οι στρατιώτες βάδιζαν «δίχως δισταγμό» στη μάχη;

B-3. Τούρκοι και οθωμανισμός

Πρόλογος

Έγραφα αυτή τη νουβέλα πριν από πέντε χρόνια. Δεν ήταν στόχος μου να δημιουργήσω ένα καλλιτεχνικό έργο. Ήθελα μόνο να αντιπαραθέσω τις παράδοξες ιδέες των φωτισμένων ανθρώπων του λαού μου με τις κοινωνικές πραγματικότητες. Μετά την κατοχύρωση του Συντάγματος, έτυχε να γνωρίσω πολλούς σημαντικούς άνδρες. Το σύνολο σχεδόν των ιδεών τους θα μπορούσε να συνοψισθεί με τον ακόλουθο τρόπο: «Το να είσαι οθωμανός είναι απλά μια εθνικότητα. Το να είσαι οθωμανός δεν σημαίνει να είσαι Τούρκος ή Μουσουλμάνος. Κάθε άτομο που ζει υπό οθωμανική δικαιοδοσία ανήκει στο οθωμανικό έθνος (*Osmanli milleti*) ανεξάρτητα από την εθνικότητά του ή την πίστη του! (*bila tefrik-i cins-u mezheb*)». Ωστόσο, η ιδέα αυτή δεν είναι παρά μια ψευδαίσθηση που γεννήθηκε στα μυαλά ανθρώπων που διαμορ-

φώθηκαν στο μη-εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα του Τανζιμάτ. Δεν υπάρχει δυνατότητα να διαμορφωθεί έθνος από ένα σύνολο ατόμων που έχουν διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, ηθικές αντιλήψεις, ιστορία, κουλτούρα και που αισθάνονται περήφανοι για διαφορετικά πράγματα. Είναι το «οθωμανικό» κάτι παραπάνω εκτός από το όνομα του κράτους μας; Κανείς δεν μπορεί να αποκαλέσει τους Γερμανούς που ζουν στην Αυστρία «αυστριακό έθνος» ή «αψβουργικό έθνος». Ένας Γερμανός είναι Γερμανός ανεξάρτητα από το πού προέρχεται. Αντίστοιχα, εμείς που μιλάμε τουρκικά είμαστε ένα έθνος που κατέχει μια ιστορία χιλίων ετών και μια ακόμα παλαιότερη μυθολογία. Ήμασταν γνήσιοι Τούρκοι, όπου κι αν ζούσαμε, είτε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στον Καύκασο, στο Αζερμπαϊτζάν, στο Τουρκιστάν, στη Μπουχάρα, στο Κασγκάρ είτε αλλού. Από την άλλη, οι διανοούμενοί μας έχουν τόσο παράλογες πολιτικές ιδέες και τόσο ανόητους κοινωνικούς στόχους, αποδίδοντας μυστικιστική σημασία στον όρο «οθωμανός», ώστε σου'ρχονται δάκρυα!

Ömer Seyfeddin, *Ashab-Kehfimiz*.

Ο συγγραφέας Ομέρ Σεϋφεντίν (1884-1920) ήταν προπαγανδιστής και υπέρμαχος της καθομιλουμένης (ή δημώδους) τουρκικής γλώσσας και φλογερός υπέρμαχος του εκσυγχρονισμού και του εθνικισμού. Στα περισσότερα διηγήματά του, τα θέματα είναι εμπνευσμένα από τον εθνικισμό και τις μειονότητες. Ορισμένα διηγήματα αναφέρονται στους Βαλκανικούς Πολέμους και τις βουλγαρικές θηριωδίες. Το διήγημά του «Οι επτά κοιμισμένοι» είναι γραμμένο με τη μορφή του ημερολογίου ενός φανταστικού Αρμένιου, πρώην επαναστάτη, με το όνομα Χαγικιάν. Το 1918, στον πρόλογο της έκδοσης, λίγο πριν τον θάνατό του, ο Σεϋφεντίν υποστηρίζει ότι έγραψε το διήγημα το 1913. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Χαλίλ Μπερκτάυ, το διήγημα γράφτηκε πράγματι το 1918, ως έμμεση απολογία ή υπεράσπιση απέναντι στις κατηγορίες για εγκλήματα πολέμου, σε μια δίκη που είχε ήδη ξεκινήσει στην κατεχόμενη Κωνσταντινούπολη.

Ποια ήταν η ιδεολογία του οθωμανισμού; Γιατί ο Σεϋφεντίν θεωρεί αυτήν την ιδέα «ψευδαίσθηση»;

Β-4. Τα αισθήματα των χριστιανών αγροτών απέναντι στους Νεότουρκους στην οθωμανική Μακεδονία

Ο χωρικός, που ζούσε στη αχυρένια καλύβα του σε ένα απομακρυσμένο χωριουδάκι, αδιαφορούσε πλήρως για την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όλα όσα γνώριζε για την αυτοκρατορία περικλείονταν στα όρια της κοιλάδας του. Του είχαν πει ότι τώρα, με την επίσημη ανακήρυξη της «χουριέτ» (*hurriet*)¹², όλα θα ήταν διαφορετικά. Και ήλπιζε ότι αυτό θα έθετε ένα τέλος στους εκβιασμούς του φοροεισπράκτορα, στην αλαζονεία του μπέη, στην κτηνωδία των στρατιωτών. Ήλπιζε ότι θα μπορούσε τώρα να καλλιεργεί το χωράφι του χωρίς φόβο. Θα μπορούσε ίσως, να απολαμβάνει μεγαλύτερο μερίδιο στο φαγητό που με τόσο μόχθο παρήγαγε ο ίδιος και η οικογένειά του. Με αυτόν τον τρόπο αντιλαμβανόταν τη *χουριέτ*. Το βόδι του, τα λίγα υπάρχοντα στην καλύβα του, τα χωράφια και η εκκλησία του – αυτή ήταν η έκταση της αυτοκρατορίας που ήθελε να διατηρηθεί.

Δεν έμελλε όμως να γίνει έτσι. Ήρθαν ξαφνικά και του είπαν ότι ο γιος του έπρεπε να πάει στο στρατό, στο στρατό με τους Τούρκους. Έπειτα μια μέρα στρατιώτες από την Ανατολία περικύκλωσαν το χωριό του. Εισέβαλαν στα σπίτια, άνοιξαν τα σεντούκια και έσκισαν τα αχυρένια στρώματα. Έψαχναν για όπλα, του είπαν. Τον χτύπησαν βίαια και πρόσβαλαν τη γυναίκα του, όταν εκείνος απάντησε ότι δεν είχε όπλα.

«Γκιαούρη¹³», του είπαν, «δώσε μας το όπλο σου, αλλιώς θα σε σκοτώσουμε». Ευτυχώς, είχε κάποια χρήματα και τους εξαγόρασε.

Συνέλαβαν επίσης και τον παπά της εκκλησίας του χωριού στην άλλη πλευρά του βουνού. Τον έδεσαν με αλυσίδες και τον οδήγησαν στο κονάκι¹⁴. Κανείς δεν γνώριζε για ποιο έγκλημα τον κατηγορούσαν.

Όχι, δεν μπορούσες να εμπιστευτείς τους Τούρκους. Παλιοί Τούρκοι, Νέοι Τούρκοι, με «χουριέτ» ή χωρίς,

12 Ελευθερία.

13 Υποτιμητικός όρος με τον οποίο αποκαλούσαν τους χριστιανούς. Σημαίνει «άπιστος».

14 Μεγάλο κτίριο, ανάκτορο. Στη Θεσσαλονίκη, έτσι λεγόταν το κτίριο που στέγαζε την οθωμανική διοίκηση.

όλοι ήταν ίδιοι. Ήθελαν να κάμψουν τους χριστιανούς, να τους δουν στα γόνατα.

Έως το 1911 η ομάδα των Νεοτούρκων και το νέο τους καθεστώς είχαν εξελιχθεί σε αληθινό εφιάλτη. Μάταια προσπάθησαν να ξανακερδίσουν την εμπιστοσύνη του λαού, όπως την είχαν στην αρχή, φέρνοντας το νέο σουλτάνο στη Θεσσαλονίκη¹⁵ και περιφέροντάς τον στην Αλβανία.

Sciaky, σ. 248.

► **Εικ. 13. Κομιτατζήδες στην περιοχή της Καστοριάς, αρχές του 20^{ου} αιώνα**

Παπάζογλου, σ. 106.

🔑 Αριστερά, εικονίζεται ο βοεβόδας (αρχηγός) Μάρκος Ιβάνοφ από το Καϊλάρ (σημερινός Φούφας στην περιοχή της Καστοριάς), ο οποίος γεννήθηκε το 1877 και πέθανε στη Σόφια το 1933. Στο μέσο, ο βοεβόδας Μανόλ Ροζόφ από τη Μπόντιστα (σημερινή Βέργα στην περιοχή της Καστοριάς), ο οποίος γεννήθηκε το 1878 και σκοτώθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου του 1903. Η φωτογραφία αυτή τραβήχτηκε πιθανόν λίγο πριν ξεσπάσει η εξέγερση του Ίλιντεν.

Β-5. Η ιδέα μιας βαλκανικής συμμαχίας από τον Ιβάν Βάζοφ, βούλγαρο ποιητή

Πριν από οχτώ χρόνια, όταν πλέον πραγματοποιούνταν συχνά, με αδελφικό πνεύμα, οι συναντήσεις της πανεπιστημιακής νεολαίας και των πνευματικών εργατών της Σερβίας και της Βουλγαρίας, ο εκδότης μας απευθύνθηκε σε αρκετούς επιφανείς βουλγάρους πολιτικούς, συγγραφείς και δημόσια πρόσωπα. Τους ζήτησε να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με το ενδεχόμενο μιας Βαλκανικής Συμμαχίας, μια ιδέα που εκείνη την εποχή αποτελούσε μόνο ένα όνειρο για τους πατριώτες και των δύο πλευρών. Ιδού λοιπόν τι απάντησε σχετικά με το θέμα αυτό ο μεγαλύτερος εν ζωή βούλγαρος ποιητής, Ιβάν Βάζοφ:

«Η Βαλκανική Συμμαχία είναι μια ιδέα που εύχομαι ολόψυχα να πάρει σάρκα και οστά και να μετατραπεί το συντομότερο δυνατό σε πραγματικότητα. Και γιατί δεν έχει γίνει ακόμα πραγματικότητα; Για πολλούς λόγους, όπως: τα λάθη της ιστορίας μας (και της σερβικής και της βουλγαρικής), τα λάθη του παρελθόντος μας, αρχαίου και πρόσφατου, η έλλειψη ώριμης πολιτικής σκέψης από τη μεριά αυτών που καθοδηγούν τη μοίρα των δύο εθνών, η τάση για μεταξύ μας συγκρούσεις και ανταγωνισμούς, τυπικό γνώρισμα των Σλάβων. Όπως μπορεί κανείς να αντιληφθεί, πολλά είναι τα εμπόδια που έχει να αντιπαρέλθει αυτή η ιδέα. Θα πρέπει να οπλιστούμε με κουράγιο και να προχωρήσουμε σε αμοιβαίες παραχωρήσεις· θα πρέπει να έχουμε το κουράγιο να ξεχάσουμε τα εγωιστικά εθνικά μας συμφέροντα και να σκεφτούμε μόνο ένα πράγμα: ότι τόσο ο βουλγαρικός όσο και ο σερβικός λαός θα είναι ελεύθεροι, δυνατοί και ένδοξοι, μόνο εάν προχωρήσουν αδελφωμένοι προς τα εμπρός στο πλαίσιο μιας σταθερής πολιτικής συμμαχίας».

Balkanski rat u slici t reči, αρ. 6, 24 Φεβρουαρίου (9 Μαρτίου) 1913.

🗣️ Προσπαθήστε να εξηγήσετε τους λόγους για τους οποίους, σύμφωνα με το Βάζοφ, ήταν πολύ δύσκολο για τους βαλκανικούς λαούς να ενωθούν. Νομίζετε ότι, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, θα μπορούσαν οι γειτονικές χώρες να «ξεχάσουν όλα τα εγωιστικά εθνικά συμφέροντα»; Είναι σήμερα κάτι τέτοιο εφικτό;

¹⁵ Μεχμέτ Ε΄ Ρεζάτ (1911-1918), 35^{ος} σουλτάνος και γιος του Αμπντούλ Μετζίτ. Διαδέχθηκε στο θρόνο το μεγαλύτερο αδερφό του Αμπντούλ Χαμίτ (1909). Εκχώρησε κάθε εξουσία στην Επιτροπή για την Ένωση και την Πρόοδο και στους πολιτικούς. Πέθανε πριν από τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Β-6. Βαλκανική ένωση σύμφωνα με το Σερβικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα

α. Από την ομιλία του αρχηγού του Σερβικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, Ντιμίτρι Τουκόβιτς, στην αντιπολεμική συγκέντρωση διαμαρτυρίας το 1912

Όσο για τις απόψεις περί εθνικής ελευθερίας, εμείς, οι σοσιαλδημοκράτες, διαφέρουμε από την αστική τάξη. Διότι, η αστική τάξη επιθυμεί την ελευθερία για το λαό της στερώντας την ελευθερία άλλων λαών. Εάν η Μακεδονία προσαρτηθεί στη Βουλγαρία, τότε για κάθε ελεύθερο Βούλγαρο θα αντιστοιχεί ένας ή περισσότεροι φυλακισμένοι Σέρβοι, Έλληνες, Ρουμάνοι, Τούρκοι κ.λπ. Εάν η Παλιά Σερβία προσαρτηθεί στη Σερβία, τότε σε κάθε ελεύθερο Σέρβο θα αντιστοιχούν δύο καταπιεσμένοι Αλβανοί, Τούρκοι, κ.λπ. Θέλουμε

ελευθερία για το λαό μας χωρίς να βλάψουμε την ελευθερία των άλλων λαών.

Αυτός ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη δημιουργία

μίας πολιτικής οντότητας

στα Βαλκάνια, στην οποία όλοι οι λαοί – Σέρβοι, Βούλγαροι, Έλληνες, Ρουμάνοι, Μαυροβούνιοι και Τσιγγάνοι – θα συμμετέχουν ισότιμα, ανεξάρτητα με το ποιος ηγέτης κυβερνούσε σε κάποια περιοχή πριν από αιώνες.

β. Από την ομιλία του βουλευτή του Σερβικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, Ντ. Λάπτσεβιτς, στην Εθνοσυνέλευση, 7 (20) Οκτωβρίου 1912

Εμείς, κύριοι, είμαστε αντίθετοι στο σημερινό status quo, δεν υποστηρίζουμε τη διαιώνιση της φεουδαρχικής τουρκικής αυτοκρατορίας με τις κάστες της, με τον ίδιο τρόπο που είμαστε αντίθετοι στη διαιώνιση των αυτοκρατοριών και των βασιλείων των άλλων λαών. Υποστηρίζουμε την κατάργηση του status quo του συνόλου της Βαλκανικής Χερσονήσου· υποστηρίζουμε μια δημοκρατική επανάσταση, η οποία θα εγγυάται, όχι μόνο την ελευθερία και την αντίσταση ενάντια στις ευρωπαϊκές καπιταλιστικές χώρες,

αλλά, εάν επιθυμείτε, θα αποτελεί το μόνο τρόπο να επιτευχθεί η εθνική μας ενοποίηση και ταυτόχρονα η εθνική ενοποίηση όλων των άλλων βαλκανικών λαών. [...]

Το μοίρασμα των Βαλκανίων σε μικρές, ανεξάρτητες χώρες θα δημιουργήσει νέες αιτίες προστριβών μεταξύ των βαλκανικών εθνών και κρατιδίων. Οι Σέρβοι θα επιδιώκουν την απελευθέρωση των Σέρβων που ζουν σε βουλγαρική κυριαρχία και οι Βούλγαροι την απελευθέρωση των Βουλγάρων που ζουν σε σερβική κυριαρχία. Και αυτό θα προκαλεί ατελείωτες προστριβές, οι αδύναμοι βαλκανικοί λαοί θα εξαφανιστούν και τα Βαλκάνια θα πέσουν σταδιακά στα χέρια των άπληστων ευρωπαϊών καπιταλιστών, που έχουν ιμπεριαλιστικές ορέξεις και αποικιοκρατική δίψα. [...] Εμείς, κύριοι, **είμαστε ενάντιοι σε έναν πόλεμο μεταξύ των βαλκανικών χωρών**, όχι μόνο επειδή θα ήταν **αιματηρός** και **τρομερός** για μας, τους βαλκανικούς λαούς, όχι μόνο επειδή **θα μας εκφύλιζε** και **θα μας κατέστρεφε** αλλά και επειδή οι συνέπειές του θα ήταν ολέθριες εκτός κι αν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις συμφωνούσαν άμεσα μεταξύ τους για τη διαίρεση των Βαλκανίων.

Lapcević, σ. 61-66.

Β-7. Αναφορά της Κεντρικής Επιτροπής του Βουλγαρικού Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (της αριστερής πτέρυγας) προς το Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφείο¹⁶

Σόφια, 13.11.1912

Η ένωση των βαλκανικών χωρών, η οποία, μέχρι πρόσφατα, θεωρούνταν ουτοπία από τους αστούς ηγέτες, αποτελεί σήμερα *fait accompli*. Στην πραγματικότητα, απέχουμε πολύ ακόμα από μια οικονομική, πολιτική και πολιτισμική ένωση, η οποία ήταν ο στόχος των βαλκανικών σοσιαλδημοκρατών. Ωστόσο, η συμφωνία που επιτεύχθηκε μεταξύ των βαλκανικών κυβερνήσεων, αποθάρρυνε τους αντίπαλους της ιδέας μιας βαλκανικής ένωσης. Εάν αυτή η συμφωνία ισχύσει και μετά, όταν αυτοί οι αυλοκόλακες θα έχουν νικήσει ολοκληρωτικά τον κοινό εχθρό τους, αυτό θα είναι ένα αποφασιστικό βήμα προς μια στενότερη και ισχυρότερη ένωση των βαλκανικών λαών,

¹⁶ Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφείο (International Socialist Bureau – ISB): Διεθνής Ένωση Σοσιαλιστικών Κομμάτων, τμήμα της Β' Διεθνούς, Ιδρύθηκε το 1889 στο Παρίσι και διαλύθηκε μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

προς μια Βαλκανική Ομοσπονδία. Αγωνιζόμαστε επίσης και για την είσοδο της Τουρκίας στη βαλκανική ένωση, διότι δεν μπορούμε να συζητάμε για μια αληθινή και τελική ένωση των βαλκανικών λαών χωρίς την Τουρκία, ως ανεξάρτητο κράτος, καθώς στα Βαλκάνια ζουν 4-5 εκατομμύρια Τούρκοι. Ωστόσο, η αστική τάξη και οι δυναστείες που διοικούν σήμερα τα Βαλκάνια, προτιμούν μια χριστιανική ένωση των βαλκανικών χωρών εναντίον της Τουρκίας.

D. Blagoev¹⁷, *Bulletin*, αρ. 9.

 Ποιες άλλες εναλλακτικές υπάρχουν εκτός από τη διαίρεση και την προσάρτηση της Μακεδονίας σύμφωνα με τα σοσιαλιστικά κόμματα της Βουλγαρίας και της Σερβίας; Να συγκρίνετε τα κείμενα Β-6 και Β-7. Νομίζετε ότι διαφέρουν οι θέσεις τους; Εάν ναι, επιχειρήστε να εξηγήσετε τις διαφορές. Να σχολιάσετε την ιδέα μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας. Θεωρείτε ότι ήταν εφικτή μια τέτοια λύση εκείνη την εποχή;

Β-8. Η αναφορά που έστειλε η «Σοσιαλιστική Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης» στο Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφείο, 1913

Και υποστηρίζουμε, βασιζόμενοι στην πραγματικότητα των γεγονότων, ότι αν οι εθνικότητες που κατοικούν αυτές τις περιοχές, αφήνονταν ελεύθερες να εκδηλώσουν τις τάσεις τους και να εκφράσουν τους πόθους τους, ποτέ δε θα πολεμούσαν η μία εναντίον της άλλης: όλες θα μάχονταν ενωμένες και σε συμφωνία με τον τουρκικό πληθυσμό ενάντια στο απολυταρχικό καθεστώς. Ο μεταξύ τους αγώνας ήταν αδύνατος γιατί καμιά εθνικότητα δεν μπορούσε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της με την επιβολή πάνω στις άλλες, αλλά αντίθετα, με τη στενή ενότητα και την αμοιβαία συνεργασία. Οι βαλκανικές εθνικότητες είναι τόσο ανακατεμένες μέσα στα ίδια τα μέρη που για το συμφέρον της καθεμιάς μόνο ένα

καθεστώς πλήρους εθνικής ισότητας θα ήταν επιθυμητό.[...]

Η ανέφικτη διανομή

Όστε κάθε λύση του ζητήματος της Μακεδονίας και Θράκης που θα επεδίωκε να μοιράσει τις επαρχίες αυτές ανάμεσα στους παλαιούς ή νέους βαλκανικούς Συμμάχους, δηλαδή τη Βουλγαρία, Ελλάδα, Σερβία και Μαυροβούνι, ή έστω ανάμεσα στους τρεις τελευταίους, αντί να φέρει κατευνασμό, αντί να ανακουφίσει την τύχη του πληθυσμού που τόσο δοκιμάστηκε, θα άνοιγε μια νέα περίοδο τραυματισμών των πληθυσμών αυτών και η χώρα, περισσότερο από τώρα, θα μετατρέποταν σε εστία αναρχίας και ανταγωνισμών. Τα Βαλκάνια, αν μοιραστούν οι παλιές επαρχίες της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, θα αποτελούν ένα αδιάκοπο κίνδυνο για την ευρωπαϊκή ειρήνη. Στην πραγματικότητα, αποδεχόμενοι την αρχή της διανομής των κατειλημμένων από τους Συμμάχους εδαφών, οι πληθυσμοί των επαρχιών αυτών μπορούν να θεωρηθούν ως απελευθερωμένοι. Οι εθνικές προσδοκίες των πληθυσμών θα ικανοποιηθούν και θα γνωρίσουν επιτέλους καθεστώς πολιτικών ελευθεριών, πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης και ευμάρειας.

Ελεφάντης, σ. 44, 48.

Η σοσιαλιστική Φεντερασιόν ιδρύθηκε το 1909 και λειτούργησε μέχρι το 1918 όταν, μαζί με άλλες σοσιαλιστικές οργανώσεις, συγκρότησε το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδας (ΣΕΚΕ). Τα μέλη της ήταν κυρίως Εβραίοι, συμμετείχαν ωστόσο, και ορισμένοι Βούλγαροι κι ένας μικρός αριθμός Ελλήνων και Μουσουλμάνων. Όταν οι βούλγαροι σοσιαλιστές ακολούθησαν το γερμανικό μοντέλο και τον Καρλ Κάουτσκι (που υποστήριζε την αρχή της εθνικής ανεξαρτησίας), η Φεντερασιόν – όπως και οι σέρβοι σοσιαλιστές – ακολούθησε το αυστριακό μοντέλο του Καρλ Ρένερ και του Ότο Μπάουερ, το οποίο αποκέρυσε τις έννοιες της εθνικότητας και της εθνικής επικράτειας. Η Φεντερασιόν ήταν αντίθετη στο διαμελισμό των ευρωπαϊκών οθωμανικών εδαφών και υποστήριζε την κατάργηση του οθωμανικού απολυταρχισμού υπέρ του σοσιαλισμού. Γι' αυτό το λόγο, σε αντίθεση με άλλους

17 Ντιμίταρ Μπλαγκόεφ (1856-1924): ιδρυτής του βουλγαρικού σοσιαλιστικού κινήματος το 1891 και ηγέτης της αριστεράς πτέρυγας του Βουλγαρικού Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, το οποίο διασπάστηκε το 1903. Το 1909 μετονομάστηκε σε Βουλγαρικό Κομμουνιστικό Κόμμα.

βαλκάνιους σοσιαλιστές (τους Βουλγάρους, για παράδειγμα), η Φεντερασιόν υποστήριξε την επανάσταση των Νεοτούρκων, προσδοκώντας ότι η Εταιρεία για την Ένωση και την Πρόοδο θα επέφερε τον πολιτικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και πριν από τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, η Φεντερασιόν αναθεώρησε τις θέσεις της, υποστηρίζοντας αυτή τη φορά την ιδέα μιας αυτόνομης Μακεδονίας (και Θράκης). Αυτή ακριβώς η νέα θέση παρουσιάζεται στην αναφορά που στάλθηκε στο Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφείο με τίτλο «Η λύση του βαλκανικού ζητήματος» με υπογραφή «Ένας Βαλκάνιος».

 Χρησιμοποιώντας τα κείμενα Β-6, Β-7 και Β-8, να περιγράψετε τις δύο λύσεις που προτείνουν οι βαλκάνιοι σοσιαλιστές σχετικά με το μέλλον των Βαλκανίων γενικά και της Μακεδονίας ειδικότερα. Να συγκροτήσετε δύο στήλες, όπου θα συγκεντρώσετε τα αντίστοιχα επιχειρήματα.

 Γενική ερώτηση
Να συγκρίνετε τον οθωμανισμό, την ιδέα μιας αυτόνομης Μακεδονίας και την ιδέα μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας. Μπορείτε να διακρίνετε τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές μεταξύ των τριών αυτών προτάσεων;

Πίνακας 14

Ανθρώπινοι πόροι στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων 1912-13

Χώρα	Πληθυσμός (σε χιλιάδες)	Άνδρες (σε χιλιάδες)	Σύνολο εισφορών (σε χιλιάδες)	Μέγιστη ισχύς στρατιωτικών δυνάμεων (σε χιλιάδες)
1. Βουλγαρία	4.430	2.253	800	67
2. Σερβία	2.910	1.500	530	175
3. Ελλάδα	2.630	1.350	480	90
4. Μαυροβούνιο	247	127	60	30
Σύνολο	10.217	5.230	1.870	902
5. Τουρκία	23.000	12.000	4.200	40

G. Georgiev, *Human resources of the countries which took part in the Balkan War 1912-1913*.

 Να συγκρίνετε τους αριθμούς και να σχολιάσετε τις στρατιωτικές δυνατότητες των εμπλεκόμενων στον πόλεμο χωρών.

Β-9. Σχετικά με τη σερβοβουλγαρική σύγκρουση για τη Μακεδονία, από την εφημερίδα του κυβερνώντος κόμματος στη Βουλγαρία, 1913

Από το άλφα έως το ωμέγα, αυτό το ένδοξο έπος συνδέεται με το μέλλον της Μακεδονίας. Και εάν η Βουλγαρία δεν είχε δεσμευτεί εκ των προτέρων απέναντι στη Σερβία, προκειμένου να μοιραστούν κατά τη συμφωνία τα εδάφη της Μακεδονίας, ποτέ, με κανέναν τρόπο και κάτω από κανέναν όρο δε θα ανελάμβανε έναν πόλεμο ενάντια στη Σερβία. Εάν επρόκειτο για το διαμελισμό και την παραχώρηση βουλγαρικών εδαφών, η Βουλγαρία θα είχε βρει εδώ και καιρό συμμάχους, με τη βοήθεια των οποίων θα είχε επίσης μοι-

ραστεί η Σερβία. Έχουμε εμπιστοσύνη στο λόγο της Σερβίας, τον οποίο, με δάκρυα στα μάτια, έδωσαν οι επίσημοι αντιπρόσωποί της. Η Βουλγαρία υπέγραψε μια συνθήκη με τη Σερβία, η οποία, όταν δημοσιευθεί, θα αποδείξει ότι μέλημά της ήταν κυρίως το καλό της Σερβίας παρά η απελευθέρωση των Χριστιανών από τον τουρκικό ζυγό.

Mir, 3887, 17 Μαΐου 1913 στο Kishkilova

 Η «Mir» ήταν όργανο του ρωσόφιλου Λαϊκού Κόμματος που βρισκόταν στην εξουσία στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων.

- ▶ **Εικ. 14.** Η Αλβανία υπερασπίζεται τη Σκόδρα (Σκούταρι) και τα Ιωάννινα από τον πίθηκο (Μαυροβούνιο), την τίγρη (Ελλάδα) και το φίδι (Σερβία)

Εφημερίδα *Dielli* [Ο ήλιος], 13 Φεβρουαρίου 1913, σ. 3.

🔑 Μετάφραση: «Μακριά από μένα! Αιμοβόρα κτήνη!»

► Εικ. 15. Η Ρουμανία παρουσιάζεται ως στυλοβάτης του ευρωπαϊκού πολιτισμού

Gazeta Ilustrata, II, 6 Ιουλίου 1913, σ. 1.

🔑 Μετάφραση: Η Ρουμανία μεταφέρει το μήνυμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Οι Βούλγαροι - «οι βάρβαροι από τα Βαλκάνια».

📄 Περιγράψτε τις συμβολικές μορφές που απεικονίζονται στις εικόνες 14 και 15. Με ποιον τρόπο παρουσιάζει κάθε χώρα τους γείτονές της;

B-10. Πώς ερμηνεύει ένας επαγγελματίας ιστορικός τα ρουμανικά συμφέροντα αμέσως μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων

Η επιχείρηση με το όνομα «Στρατιωτική δράση της Ρουμανίας» βασίστηκε σε τρία σημεία, όλα μεγάλης σημασίας για την υλοποίηση των ζωτικών ρουμανικών συμφερόντων στη Βαλκανική Χερσόνησο:

1. Η φωνή της Ρουμανίας πρέπει να ακουστεί σε αυτές τις αποφασιστικές στιγμές της Βαλκανικής Χερσονήσου.
2. Οι πολιτικές και οργανωτικές επίσημες επιδιώξεις της Ρουμανίας, ως γειτονικής χώρας των βαλκάνιων συμμάχων, και τα κοινωνικά και οικονομικά συμφέροντα της συνάδουν με τη διατήρηση μιας σταθερής και μόνιμης ισορροπίας δυνάμεων.
3. Δύο είναι τα καίρια σημεία του εθνικού ζητήματος της Ρουμανίας:

- (α) η διασφάλιση του εδαφικού καθεστώτος της Δοβρουτσάς και
- (β) η εξασφάλιση μέσω ειδικών ρυθμίσεων των ρουμανικής εθνικότητας κατοίκων της Μακεδονίας.

Grunberg, σ. 7.

3 Ποια ήταν τα ζωτικά ρουμανικά συμφέροντα την παραμονή του πολέμου; Σε ποιο βαθμό διαφέρουν από τα συμφέροντα των άλλων βαλκανικών χωρών που εμπλέκονταν στον πόλεμο; Υπάρχουν ομοιότητες στη στάση που κρατούν οι Ρουμάνοι απέναντι στη Βουλγαρία και στη στάση που κρατούν άλλα βαλκανικά έθνη απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία; Θα μπορούσαν τα ρουμανικά συμφέροντα να επιβληθούν σε μια πολεμική περίοδο χωρίς να οδηγήσουν με τη σειρά τους σε πόλεμο;

3 Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου I

Ερευνήστε αρχειακό υλικό που αναφέρεται στον ενθουσιασμό των νεοσύλλεκτων για τον πόλεμο σε δύο περιπτώσεις: (α) στις αρχές των Βαλκανικών Πολέμων και (β) στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Να συγκρίνετε τα βαλκανικά και τα δυτικοευρωπαϊκά έγγραφα και να προσπαθήσετε να ανακαλύψετε τα κοινά στοιχεία.

Παιχνίδι ρόλων

Χωριστείτε σε δύο ομάδες και χρησιμοποιώντας τις πηγές που περιέχει αυτό το κεφάλαιο, προσπαθήστε να παρουσιάσετε τα επιχειρήματά σας: (α) υπέρ του πολέμου και (β) εναντίον του πολέμου.

II. Το Ανατολικό Ζήτημα

B-11. Περιγραφή του Ανατολικού Ζητήματος από γάλλο ιστορικό, 1898

α. Αντιπαράθεση ισλαμισμού-χριστιανισμού

Για πολύ καιρό το Ανατολικό Ζήτημα περιοριζόταν στις σχέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τα χριστιανικά κράτη της Ευρώπης. Δε μπορούσε να γίνει αλλιώς, εφόσον τα μόνα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Ευρωπαίοι πολιτικοί ήταν η ανεξαρτησία των Παραδουνάβιων ηγεμονιών¹⁸ ή της Ελλάδας, η μάχη Ρωσίας και Τουρκίας για την κυριαρχία της Μαύρης Θάλασσας, η αυτονομία της Αιγύπτου, η εσωτερική οργάνωση και οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας κάτω από την επιρροή της Ευρώπης, οι διπλωματικές σχέσεις των Χριστιανικών Δυνάμεων με το σουλτάνο. [...] σ' αυτή την έκφραση (Ανατολικό Ζήτημα) έπρεπε να δοθεί μια πολύ πλατύτερη έννοια και ότι για τη σωστή τοποθέτηση των προβλημάτων που μόλις αναφέραμε, πρέπει να τα αντιμετωπίσουμε, κατατάσσοντάς τα μέσα στην ιστορία ολόκληρου του ισλαμικού κόσμου. Όλα τα πολιτικά (αλλά και τα κοινωνικά) προβλήματα της σύγχρονης εποχής μας παρουσιάζονται πλέον όχι ως ευρωπαϊκά ζητήματα, αλλά ως παγκόσμια ζητήματα, όπου το Πεκίνο, το Καίηπ Τάουν και η Νέα Υόρκη εμπλέκονται τόσο, όσο το Παρίσι, το Λονδίνο ή το Βερολίνο. Είμαστε υποχρεωμένοι να τα αντιμετωπίσουμε ανάλογα με τη συμβολή τους στην

18 Βλαχίας και Μολδαβίας.

παγκόσμια εξέλιξη. [...]

[Παρουσιάσαμε] μια σαφή και συνοπτική έκθεση του Ανατολικού Ζητήματος με την πιο πλατιά έννοια του όρου, δηλαδή ως ιστορία των σχέσεων του ισλαμισμού με το χριστιανικό κόσμο. Ο ισλαμισμός, από τον 7^ο ως το 17^ο αιώνα, σε διάστημα χιλίων ετών, εξαπλώθηκε σε όλη τη Δυτική και Νότια Ασία, στη Βόρεια Αφρική και στη Νότια Ευρώπη, επιβάλλοντας τη θρησκευτική και πολιτική του κυριαρχία. Μόνον η Ισπανία και ορισμένα νησιά της Μεσογείου κατάφεραν κατά το Μεσαίωνα να ξεφύγουν από το ζυγό του. Η προσπάθεια της χριστιανικής Ευρώπης ν' αντισταθεί, με τις σταυροφορίες, στη μουσουλμανική εισβολή αποδείχθηκε ανίσχυρη και τα χριστιανικά κράτη κατέληξαν να αναζητήσουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ένα σύμμαχο και πελάτη. Αλλά από το 17^ο αιώνα και ύστερα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρχίζει να εξασθενεί, από τις καταχρήσεις της ίδιας της τής δύναμης και της ευημερίας, και ακόμη περισσότερο από την ανικανότητά της να αφομοιώσει τους κατακτημένους λαούς· δεν κατάφερε να δημιουργήσει έναν ενιαίο λαό ούτε να συγχωνεύσει αυτούς με τους Τούρκους, οι οποίοι παραμένουν επί εχθρικού εδάφους ως στρατοπεδευμένοι κατακτητές.

β. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι βαλκανικοί λαοί

Σε ό,τι αφορά στην Ευρωπαϊκή Τουρκία, οι ανταγωνιστικές αξιώσεις των Βουλγάρων, των Σέρβων, των Ελλήνων και της Αυστρίας καθιστούν αδύνατη οποιαδήποτε συνεννόηση αυτών των Δυνάμεων. Υπήρξε μια εποχή όπου από όλους τους εχθρούς της Τουρκίας οι Έλληνες θεωρούνταν ως οι φυσικοί κληρονόμοι αυτών των περιοχών της Ευρώπης· υπήρχαν Έλληνες, οι οποίοι ονειρεύονταν την Κωνσταντινούπολη και πάλι ελληνική. Τα όνειρά τους διαψεύστηκαν· και πολλοί Έλληνες θα δέχονταν από μίσος προς τους Χριστιανούς αντιζήλους τους την τουρκική ηγεμονία, αν οι Τούρκοι ήταν ικανοί να οργανώσουν μια σωστή διοίκηση. Οι Βούλγαροι είναι σήμερα ο πολεμικότερος λαός των Βαλκανίων, ο ταχύτερα αναπτυσσόμενος, με την πιο σταθερή και δραστήρια Κυβέρνηση. Έχουν γίνει ήδη κύριοι ενός μέρους της Θράκης και επεκτείνουν τις βλέψεις τους σε ολόκληρη τη Μακεδονία. Αυτός όμως ο λαός των αγροτών, χωρίς εμπόριο και βιομηχανία, είναι ακόμη πολύ φτωχός· δεν μπορεί να αντιμετωπίσει στρατιωτικές επιχειρήσεις και αρκείται να πετυχαίνει

από το σουλτάνο συνεχείς παραχωρήσεις, απειλώντας τον με επιθέσεις, που δεν πραγματοποιούνται ποτέ. Μαζί με τη Ρουμανία φράζει το δρόμο της Ρωσίας, η οποία δεν μπορεί πλέον να φτάσει διά ξηράς στην Κωνσταντινούπολη· δε θα μπορούσε να φτάσει παρά μόνο από τη Μικράς Ασίας· αλλά δε θα επέτρεπε ποτέ στους Βούλγαρους να εγκατασταθούν στο Βόσπορο. Από τη μεριά της Μακεδονίας, οι φιλοδοξίες των Βουλγάρων προσκρούουν όχι τόσο στη Σερβία, η οποία δε δείχνει ικανή να ανασυστήσει τη μεγάλη Σερβία των ονείρων της, όσο στην Αυστρία που, κατέχοντας τη Βοσνία, προσβλέπει υποχρεωτικά στη Θεσσαλονίκη. Η Μακεδονία θα βρισκόταν τότε αποκομμένη από τη Βουλγαρία και μοιρασμένη ανάμεσα στο Μαυροβούνιο, στην Αλβανία και στην Ελλάδα.

γ. Η ευρωπαϊκή συναυλία

Έτσι, η γαλλορωσική συμμαχία δε διακρίθηκε κατά τις τελευταίες περιπλοκές της Ανατολής, παρά μόνο ως διευθυντής της ευρωπαϊκής συναυλίας, μιας συναυλίας, όπου τα όργανα βρίσκονταν σε αρμονία μόνο όταν σιωπούσαν. Στο κάτω κάτω, αν πάρουμε την εγωιστική άποψη των συμφερόντων μας, αυτή η πολιτική του status quo είναι προφανώς για μας η πλέον λυσιτελής, η μόνη που δε διακινδυνεύει το τυχαίο ξέσπασμα ενός Ευρωπαϊκού Πολέμου, την έκταση, τη διάρκεια και την έκβαση του οποίου ουδείς μπορεί να προβλέψει.

Driault, σ. 66-67, 72-73, 75.

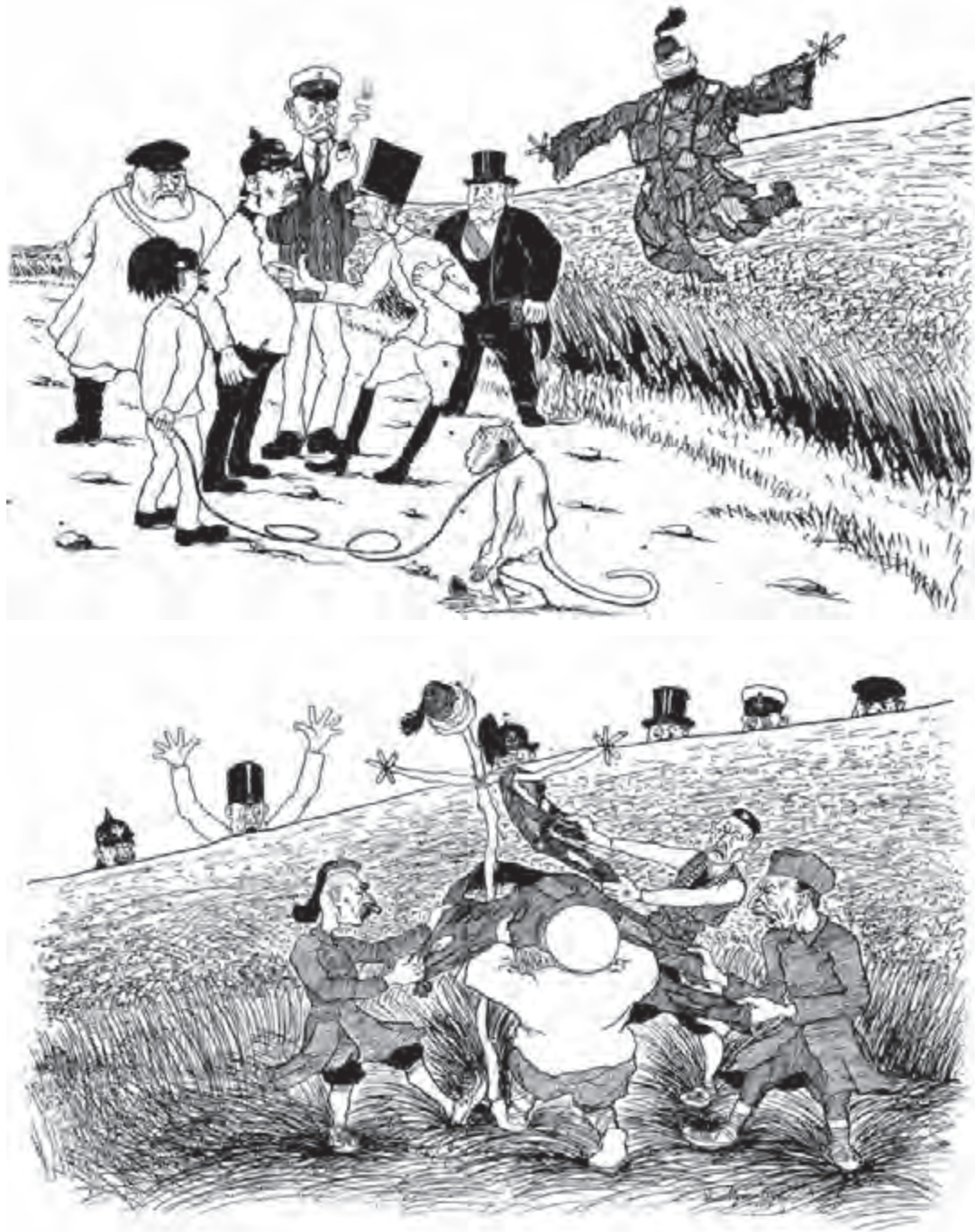

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από τον πρόλογο που έγραψε ο Γκαμπριέλ Μονό στο βιβλίο του φοιτητή - του Εντουάρ Ντριώ αναφορικά με το Ανατολικό Ζήτημα. Ο Γκαμπριέλ Μονό (1844-1912), Καθηγητής στην Πρακτική Σχολή Ανωτέρων Σπουδών και το Κολέγιο της Γαλλίας, ήταν ιδρυτής της θετικιστικής ιστορίας στη Γαλλία. Ο Εντουάρ Ντριώ (1864-1947) ήταν Καθηγητής ιστορίας και γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης.

Ποιο είναι το κύριο νόημα του Ανατολικού Ζητήματος σύμφωνα με τον Γκαμπριέλ Μονό; Πώς παρουσιάζεται το Ανατολικό Ζήτημα στα σχολικά σας εγχειρίδια;

► Εικ. 16. «Έξοχο σκιάχτρο», γελοιογραφία του Ε. Μουάνοβιτς (Βελιγράδι, 1912)

Δημοσιεύθηκε στη ρωσική εφημερίδα *Iskr* 45, 1912.

🔑 Λεζάντα: Ο Αυστριακός: «Προσοχή! Ληστεία!»

► **Εικ. 17. «Η γαλακτοφόρος αγελάδα», οθωμανική γελοιογραφία, 1909**

Kalem, 22 Ιουλίου 1909, στο Brummett, σ. 172.

Λεζάντα: Ο τούρκος στρατιώτης: «Αρκετά αρμέξατε. Αφήστε κάτι και για τον ιδιοκτήτη».

Παρατηρήστε τις δύο γελοιογραφίες. Ποια πρόσωπα απεικονίζονται; Πώς παρουσιάζεται η πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;

B-12. Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων όπως περιγράφεται από ένα σλαβομακεδόνα επαναστάτη από το Βέλες

Μοιάζουν όλοι να έχουν χάσει τα μυαλά τους. Δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι ο νικηφόρος βουλγαρικός στρατός μπορούσε να ηττηθεί, πίστευαν ολόψυχα στη νίκη του. Τους τόνισα ότι η Βουλγαρία θα είχε εναντίον της τις Μεγάλες Δυνάμεις της Αντάντ, που εκείνη την εποχή κυριαρχούσαν στην Ευρώπη. Επίσης, προσπάθησα να αποδείξω ότι οι ίδιες οι Με-

γάλες Δυνάμεις – σε περίπτωση βουλγαρικής νίκης – δε θα επέτρεπαν να ζημιωθούν τα συμφέροντα της Σερβίας και της Ελλάδας.

Αντίθετα, εκείνοι υποστήριξαν ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν συμφέρον να νικήσει η Βουλγαρία, γιατί με αυτόν τον τρόπο η Βουλγαρία θα καταλάμβανε κυρίαρχη θέση στα Βαλκάνια, διασφαλίζοντας έτσι την ειρήνη σε αυτήν την περιοχή της Ευρώπης. Μόνο σε αυτήν την περίπτωση, θα έπαυαν τα Βαλκάνια να αποτελούν δεξαμενή πολέμων και εξεγέρσεων.

Δεν μπορώ να φανταστώ μεγαλύτερη ανοησία από την υποστήριξη μιας τέτοιας θέσης....

Martulkov, σ. 275.

Ποιο ρόλο έπαιζαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, σύμφωνα με το συγγραφέα, στη διαμόρφωση της βαλκανικής πολιτικής;

B-13. Εγκύκλιος του ρώσου υπουργού Εξωτερικών Σαζόνοφ προς τους ρώσους διπλωματικούς αντιπροσώπους στο εξωτερικό, 18 Οκτωβρίου 1912

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΡΩΣΟΥΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟΥΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Αγία Πετρούπολη, 18 Οκτωβρίου 1912

Από την αρχή της επίτασης της κρίσης στα Βαλκάνια, το Αυτοκρατορικό Υπουργείο αντιλήφθηκε με σαφήνεια τα ακόλουθα δύο σημεία:

1. ότι το ξέσπασμα του πολέμου στα Βαλκάνια είναι σχεδόν αναπόφευκτο και
2. ότι, όταν ξεσπάσει, παρ'όλο που επιβάλλεται να κάνουμε ό,τι είναι δυνατό για την ειρήνευση της περιοχής, επιβάλλεται εξίσου και ταυτοχρόνως να προετοιμάζουμε μέτρα για τον περιορισμό του πολέμου στη συγκεκριμένη περιοχή.

Μόνο όταν επιτευχθούν οι δύο αυτοί στόχοι, μπορεί να διασφαλιστεί η άμεση επικοινωνία με το υπουργικό συμβούλιο της Βιέννης. [...]

Στη συνέχεια, εάν θέλουμε να εκτιμήσουμε τη σημασία που έχουν αυτές οι πράξεις σήμερα πρέπει: πρώτον, να στρέψουμε την προσοχή μας στη «διακήρυξη του απαράβατου του εδαφικού status quo».

Δεύτερον, είναι αναγκαίο να λάβουμε υπ' όψιν μας τα ακόλουθα:

Είναι ευρέως γνωστό ότι αυτή η διακήρυξη ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με έναν ακόμα παράγοντα: ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις θα αναλάμβαναν επίσης την ευθύνη για την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων. Ποιος όμως τις εμποδίζει να πραγματοποιήσουν αυτόν τον στόχο; Μήπως οι βαλκανικές χώρες; Όχι, αυτές ρωτούν μόνο για το νόημα των εγγυήσεων που συμπεριλαμβάνονται στη συμφωνία που αναφέραμε παραπάνω. Στην πραγματικότητα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Οι Μεγάλες Δυνάμεις απευθύνθηκαν στην Τουρκία χωρίς καμιά ρητή διακήρυξη και η Τουρκία απάντησε ότι δε θα επέτρεπε καμιά ξένη επέμβαση και θα υλοποιούσε μόνη της τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Με αυτόν τον τρόπο, το δεύτερο ζήτημα που προκύπτει από τη διακήρυξη, δηλαδή, η πραγματοποίηση των μεταρρυθμίσεων από τις Μεγάλες Δυνάμεις, αποδυναμώνεται, καθώς η Τουρκία δεν επιτρέπει την ξένη επέμβαση. Αυτό, κατά τη γνώμη μας, ακυρώνει το πρώτο μέρος, δηλαδή, τη διακήρυξη του απαράβατου του εδαφικού status quo. Παρ' όλα αυτά δε θα δημιουργήσουμε εμπόδια στις βαλκανικές χώρες σε αυτό το ζήτημα.

Εάν λοιπόν, στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα του status quo δεν αποτελεί ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας για εμάς, θα επιμείνουμε σθεναρά, ότι σε περίπτωση παραβίασης του status quo, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα βασικά σημεία:

1. Η έλλειψη ενδιαφέροντος από τη μεριά των Μεγάλων Δυνάμεων για τις εδαφικές επεκτάσεις και
2. Η αρχή της «ισορροπίας» στις αποζημιώσεις των βαλκανικών χωρών βάσει των συμφωνιών που προηγήθηκαν της συμμαχίας τους.

Υπογραφή: Σαζόνοφ

Ο Βαλκανικός Πόλεμος του Ρωσικού Πορτοκαλί Βιβλίου, σ. 19-21.

B-14. Ένας «αγαθός μονάρχης»¹⁹

Σε αυτήν την κρίση, ο αυτοκράτορας βαστάει καλά, καλύτερα από όλους μας [...] Είναι ήρεμος, επιλύει τα προβλήματα με ευσυνειδησία και οξυδέρκεια, που είναι έμφυτα χαρακτηριστικά του. Η ικανότητά του να λαμβάνει αποφάσεις στην ηλικία των 83 ετών είναι αξιοθαύμαστη. Ο αυτοκράτορας θέλει ειρήνη

[...] Θέλει να ξεπεράσει τις διενέξεις με τη Σερβία και να δικαιολογήσει την προσωνυμία του «αυτοκράτορα της ειρήνης», που του έδωσε η Ευρώπη. Εάν όμως κριθεί αναγκαίο, ο γηραιός αυτοκράτορας δε θα διστάσει ...

Hrvatski Pokret, 2 Δεκεμβρίου 1912.

Γνωρίζετε ποια στάση κράτησε τελικά ο αυτοκράτορας Φραγκίσκος Ιωσήφ στη διάρκεια της βαλκανικής κρίσης; Έδειξε αποφασιστικότητα ή δισταγμό; Συμφωνείτε με την περιγραφή του αυστριακού μονάρχη την οποία συνθέτει το κείμενο;

B-15. Άρθρο από ρουμανική εφημερίδα της 16^{ης} Ιουνίου 1913 – ημέρας της βουλγαρικής επίθεσης εναντίον της Σερβίας

Η Σερβοβουλγαρική σύγκρουση

Σε ό,τι αφορά στην Αυστρία, εκείνη υποστηρίζει τους Βουλγάρους, διότι δε θέλει να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξουσία οι Σέρβοι. Η Σερβία αποτελεί κατά κάποιον τρόπο μια αλυτρωτική προσάρτηση για τη μοναρχία των Αψβούργων. Ο σερβικός πληθυσμός της Ουγγαρίας αντιστέκεται σθεναρά στην ιδέα ενός συγγκρικού κράτους. Η Αυστρία, προσαρτώντας τη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη, έχει προκαλέσει την ένταση του σερβικού αλυτρωτισμού και γι' αυτό η Αυστρία υποστηρίζει τους Βουλγάρους, με τους οποίους δεν έχει διαμάχες σε εθνικά ζητήματα.

Viitorul, VI, ap. 1921, 16/29 Ιουνίου 1913, σ. 1.

B-16. Απόσπασμα από βιβλίο ρουμάνου πολιτικού

Ο πόλεμος μεταξύ των Βαλκάνιων Συμμάχων προετοιμάστηκε σίγουρα στη Βιέννη. Η Αυστροουγγαρία ήθελε να εμποδίσει με κάθε τρόπο την εδαφική επέκταση της Σερβίας. Ο κόμης Μπέρχτολντ ήλπιζε να κερδίσει την υποστήριξη του βασιλιά Φερδινάνδου της Βουλγαρίας και του Καρόλου Α΄ της Ρουμανίας. Διότι η διαταγή που έδωσε ο Φερδινάνδος προς τα στρατεύματά του να επιτεθούν στους Σέρβους συμβάδιζε με τη διαβεβαίωση της Βιέννης ότι θα είχε τη βοήθεια των Ρουμάνων ...

Diaconescu, σ. 34-35.

¹⁹ Το άρθρο εμφανίστηκε σε αυστριακή εφημερίδα και αναδημοσιεύτηκε στην *Hrvatski Pokret*.

3 Γιατί ήταν σημαντική η πολιτική της Αυστροουγγαρίας για τα βαλκανικά κράτη; Ποιο ρόλο έπαιξε η Αυστροουγγαρία στις διαβαλκανικές σχέσεις την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων;

B-17. Επιμερίζοντας τα κέρδη του πολέμου

Η τελική ήττα της Τουρκίας δε θα σημάνει το τέλος της βαλκανικής τραγωδίας. Αυτό είναι αναμφίβολο. Τα έθνη που συγκρότησαν τη Βαλκανική Συμμαχία ξεκίνησαν μια μάχη για την κατάκτηση νέων εδαφών. Επομένως, είναι πολύ φυσικό, με δεδομένη την αντιπαλότητα μεταξύ αυτών των λαών και την μειωμένη τους νοημοσύνη, ότι η πιο κρίσιμη ώρα για την πρόοδο των εξελίξεων νότια του Δούναβη θα είναι η στιγμή που οι Σύμμαχοι θα πρέπει να μοιράσουν τα κέρδη του πολέμου. [...] Στα ερείπια της ευρωπαϊκής Τουρκίας, ένα νέο ηφαίστειο παραμένει ενεργό, το οποίο για πάντα θα θέτει σε κίνδυνο την ειρήνη στην Ευρώπη. Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με ημίμετρα και πλατωνικές συζητήσεις. Η Ευρώπη έχει την ηθική υποχρέωση να καταναλώσει τη μέγιστη ενέργειά της, προκειμένου να θέσει ένα τέλος, το συντομότερο δυνατό, στους ανταγωνισμούς και τις μάχες που βασανίζουν το βαλκανικό κόσμο.

Miscarea, Βουκουρέστι, 20 Μαρτίου/2 Απριλίου 1913.

► Εικ. 18. «Η Ευρώπη και τα έξαλλα παιδιά της», ρουμανική γελοιογραφία, 1913

Furnica, IX, no 20, 17 Ιανουαρίου 1913, σ. 9.

Key Λεζάντα: Η Ευρώπη και τα έξαλλα παιδιά της: Γιατί η πεθερά δε ξεστομίζει λέξη για το Βαλκανικό Πόλεμο.

3 Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου II

Πώς αντιλαμβάνονταν οι βαλκανικοί λαοί το ρόλο των ευρωπαϊκών δυνάμεων στη βαλκανική σύγκρουση; Ποια ήταν η πολιτική που ακολούθησαν οι διάφορες ευρωπαϊκές χώρες απέναντι στα Βαλκάνια;

Παιχνίδι ρόλων

Μοιραστείτε σε ομάδες, η κάθε μία εκ των οποίων αναπαριστά μια διαφορετική ευρωπαϊκή δύναμη. Προσπαθήστε να παρουσιάσετε τα συμφέροντα της κάθε ευρωπαϊκής χώρας στη Βαλκανική Χερσόνησο και τη θέση της στο Ανατολικό Ζήτημα.

III. Αναμένοντας και κηρύσσοντας τον πόλεμο

B-18. Το αναπάντεχο του πολέμου για την Οθωμανική Αυτοκρατορία

Κανένας από τους διάφορους κύκλους της χώρας δεν πίστευε ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα πολεμούσε με τη Βουλγαρία, πόσο μάλλον με τις τέσσερις βαλκανικές χώρες. Όλοι, από διαφορετικές θέσεις, υποστήριζαν: «Πρόκειται για μπλόφα». Ωστόσο, ήταν φανερό από καιρό. Αυτά τα μικρά κράτη, μαζί με τη Ρωσία και την Αυστρία, δε θα μας έδιναν το χρόνο να γίνουμε μια μέρα πολύ ισχυροί. Εάν παρέμενε το καθεστώς του Αμπντούλ Χαμίτ, ο πόλεμος δε θα γινόταν: οι πολιτικοί αυτών των μικρών αλλά και των μεγάλων δυνάμεων γνώριζαν καλά ότι το καθεστώς αυτό θα μας οδηγούσε γρήγορα στο αποτέλεσμα που εκείνοι προσδοκούσαν.

Izzet-Fuad pasha²⁰, σ. 33.

Ποιες θα ήταν οι προϋποθέσεις για να μη πραγματοποιηθεί ο πόλεμος στα Βαλκάνια σύμφωνα με τον Ιζέτ Φουάντ Πασά; Ποιον θεωρεί υπεύθυνο για τον πόλεμο ο συγγραφέας του κειμένου;

B-19. Το διάγγελμα του Γεωργίου Α' ²¹ για την κήρυξη του πολέμου ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, 5 Οκτωβρίου 1912²².

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΜΟΥ

Αι ιεραί υποχρεώσεις προς την φιλότιμη πατρίδα, προς τους υποδούλους αδελφούς μας και προς την ανθρωπότητα επιβάλλουσιν εις το κράτος, μετά την αποτυχίαν των ειρηνικών προσπαθειών του προς επίτευξιν και εξασφάλισιν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υπό τον Τουρκικόν ζυγόν Χριστιανών, όπως διά των όπλων θέσει τέρμα εις την δυστυχίαν

την οποίαν ούτοι υφίστανται από τόσων αιώνων.

Η Ελλάς πάνοπλος μετά των συμμάχων αυτής, εμπνεομένων υπό των αυτών αισθημάτων και συνδεομένων δια κοινών υποχρεώσεων, αναλαμβάνει τον ιερόν αγώνα του δικαίου και της ελευθερίας των καταδυναστευομένων λαών της Ανατολής.

Ο κατά ξηράν και θάλασσαν στρατός Ημών εν πλήρει συναισθήσει του καθήκοντος αυτού προς το Έθνος και την χριστιανοσύνην, μνήμων των εθνικών αυτού παραδόσεων και υπερήφανος δια την ηθικήν αυτού υπεροχήν και αξίαν, αποδύεται μετά πίστεως εις τον αγώνα όπως διά του τιμίου αυτού αίματος αποδώση την ελευθερίαν εις τους τυραννουμένους.

Η Ελλάς, μετά των αδελφών συμμάχων κρατών, θα επιδιώξη πάση θυσία τον ιερόν αυτόν σκοπόν επικαλούμενοι δε την αρωγήν του Υψίστου εν τω δικαιοτάτω τούτω αγώνι του πολιτισμού, ανακράζομεν Ζήτω η Ελλάς, Ζήτω το Έθνος.

Γαρδίκια-Κατσιαδάκη, Μαργαρίτης, *Το Αιγαίο*.

B-20. Κήρυξη του πολέμου από τον βούλγαρο βασιλιά Φερδινάνδο

Διακήρυξη προς το Βουλγαρικό Λαό

5 Οκτωβρίου 1912

Στη διάρκεια των είκοσι πέντε ετών της βασιλείας μου, εργάστηκα ειρηνικά για την πρόοδο, την ευημερία και τη δόξα της Βουλγαρίας. Αυτή ήταν η κατεύθυνση προς την οποία ήθελα να πορευτεί ο βουλγαρικός λαός.

Η μοίρα ωστόσο αποφάσισε διαφορετικά. Έφτασε η ώρα που το σύνολο του βουλγαρικού λαού πρέπει να εγκαταλείψει την ειρηνική ζωή και να πάρει τα όπλα, προκειμένου να πραγματώσει το ένδοξο καθήκον του. Πέρα από τη Ρίλα και την οροσειρά της Ροδόπης, οι ομόαιμοι και ομόθρησκοι αδελφοί μας δεν έχουν

²⁰ Ο πασάς Ιζέτ Φουάντ ήταν γενικός επιθεωρητής του οθωμανικού ιππικού και πρώην διοικητής του 3^{ου} μικτού στρατιωτικού σώματος της Θράκης.

²¹ Ο Γεώργιος Α', «Βασιλεύς των Ελλήνων» (1863-1913), ήταν ο δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Δανίας Χριστιανού Θ'. Γεννημένος στην Κοπεγχάγη το 1845, ο Γεώργιος δολοφονήθηκε από έναν ψυχασθενή στη Θεσσαλονίκη στις 5/18 Μαρτίου 1913.

²² Πρωτότυπο έγγραφο με την υπογραφή του βασιλιά Γεωργίου, του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου και των μελών του υπουργικού συμβουλίου.

γνωρίσει ακόμα την ευτυχία να ζουν με αξιοπρέπεια, τριάντα πέντε χρόνια μετά την Απελευθέρωσή μας. Έγινε κάθε προσπάθεια να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, όχι μόνο από τις Μεγάλες Δυνάμεις αλλά και από τις βουλγαρικές κυβερνήσεις χωρίς ωστόσο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες, ώστε να αναγνωριστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και η ελευθερία των χριστιανών αυτών.

Η επιθυμία μας για ειρήνη οδηγήθηκε σε ένα τέλος... Προκειμένου να βοηθήσουμε τους καταπιεσμένους χριστιανικούς λαούς στην Τουρκία, δεν έχουμε άλλο μέσο παρά να πάρουμε τα όπλα. Είναι προφανές ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να εξασφαλιστεί η προστασία της ζωής και της περιουσίας των λαών αυτών. Η αναρχία που βασιλεύει στην Τουρκία έχει επίσης απειλήσει τη χώρα μας. Μετά τη σφαγή στο Στιπ και Κότσανι, αντί να δοθούν δικαιώματα και να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των λαών που υποφέρουν, όπως ζητήσαμε, η τουρκική κυβέρνηση διέταξε την κινητοποίηση των στρατιωτικών της δυνάμεων. Η πράξη αυτή έθεσε τέλος στη μακροχρόνια υπομονή μας.

Τα ανθρώπινα χριστιανικά αισθήματα, το ιερό καθήκον να βοηθήσουμε τους αδελφούς μας, όταν η ίδια η ύπαρξή τους απειλείται, η τιμή και η αξιοπρέπεια της Βουλγαρίας Μου επιβάλλουν το καθήκον να καλέσω στα όπλα τους γιους της χώρας που είναι έτοιμοι να την υπερασπιστούν.

Ο σκοπός μας είναι δίκαιος, ένδοξος, ιερός. Με ταπεινή εμπιστοσύνη στην προστασία και τη βοήθεια του Θεού, ανακοινώνω στο βουλγαρικό λαό την κήρυξη του πολέμου εναντίον της Τουρκίας για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Χριστιανών. Διατάσσω το γενναίο βουλγαρικό στρατό να εισβάλει στην τουρκική επικράτεια! Μαζί με εμάς και με τον ίδιο στόχο, θα συνταχθούν οι στρατοί των συμμάχων μας, των βαλκανικών χωρών της Σερβίας, της Ελλάδας και του Μαυροβουνίου. Και σε αυτή τη μάχη του Σταυρού ενάντια στην Ημισέληνο, της ελευθερίας ενάντια στην τυραννία, θα έχουμε την υποστήριξη όλων των λαών που αγαπούν τη δικαιοσύνη και την πρόοδο.

Φερδινάνδος²³

Kishkilova, *Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι στις βουλγαρικές εφημερίδες 1912-1913*

► **Εικ. 19. «Ταξίδι αναψυχής», οθωμανική γελοιογραφία, 5 Οκτωβρίου 1912**

Cem 41, 5 Οκτωβρίου 1912, σ. 8 στο Heinzelmann, σ. 221.

🔑 Το εβδομαδιαίο περιοδικό *Cem* θεωρείται ανταγωνιστής αλλά και συνεχιστής του περιοδικού *Kalem* (Μολύβι). Όπως το *Kalem* έτσι και το *Cem* εκδιδόταν κατά ένα μέρος στα οθωμανικά και κατά ένα μέρος στα γαλλικά. Το όνομα *Cem* προέρχεται από το όνομα του εκδότη Μεχμέτ Τζεμίλ (Mehmet Cemil). Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στις 10 Νοεμβρίου 1910.

Μετάφραση:

Ταξίδι αναψυχής!

- Δώστε μου εισιτήρια για Σόφια, Βελιγράδι, Τσέτινιε και Αθήνα. Χωρίς επιστροφή.
- Πόσα εισιτήρια παρακαλώ;
- 700 με 800 χιλιάδες, προς το παρόν.

²³ Ο Φερδινάνδος Α΄, του οίκου Ζάξεν-Κόμπουργκ-Γκότα (1861-1948), γερμανός πρίγκιπας, υπήρξε από το 1888 ηγεμόνας και από το 1908 έως το 1918 βασιλιάς της Βουλγαρίας.

Β-21. Διάγγελμα του διοικητή της Ανατολικής Στρατιάς, Αμπντουλάχ Πασά²⁴ προς τον τουρκικό στρατό

8 Οκτωβρίου 1912

Στρατιώτες και συμπατριώτες μου, Αποφασίσαμε να νικήσουμε τον εχθρό που εισέβαλε στην ιερή γη της χώρας μας. Αύριο και μεθαύριο αρχίζουν οι πιο ιερές ημέρες για κάθε μουσουλμάνο, οι ημέρες του Μπαϊραμιού. Η τελική ήττα του εχθρού που αναστάτωνα τη χώρα και το λαό μας εδώ και πολλά χρόνια και δεν άφηνε ήσυχα τα αδέρφια μας που ζουν στη Βουλγαρία, πρέπει να θεωρείται ιερό καθήκον για κάθε μουσουλμάνο. Γι' αυτό κάθε αξιωματικός και κάθε στρατιώτης πρέπει να πολεμήσει μέχρις εσχάτων για να σώσει την γη των πατέρων μας, τη γη που κάθε της πιθαμή είναι ποτισμένη με το αίμα των προγόνων μας.

Η σωτηρία της πατρίδας και του λαού μας θα εξαρτηθεί από τη γενναιότητα και την αποφασιστικότητα που θα δείξετε αυτές τις δυο μέρες. Γενναίοι και ακλόνητοι φίλοι μου! Πιστεύω πως η δίψα για εκδίκηση που νιώθετε στις καρδιές θα είναι η εγγύηση ότι θα εκπληρώσετε το καθήκον σας. Η αναμέτρηση που είχαμε αυτές τις τελευταίες μέρες με τους εχθρούς, έδειξε ότι είναι δειλοί και ότι θα το σκάσουν μόλις βρεθούν αντιμέτωποι με μια αληθινή δύναμη. Γι' αυτό πρέπει να εκτελέσουμε πιστά τις διαταγές που μας δόθηκαν. Εμπρός, αγαπημένα μου παιδιά! Προχωρήστε!

Να θυμάστε ότι η ευτυχία στη γη και ο παράδεισος σάς περιμένουν. Ο θεός είναι μαζί μας καθώς και το πνεύμα του Μωάμεθ και οι προσευχές του χαλίφη της γης – του αγαπημένου μας Σουλτάνου.

V. Georgiev-St. Trifonov.

3 Να συγκρίνετε τα κείμενα Β-19, Β-20 και Β-21. Να υπογραμμίσετε τις κοινές λέξεις και εκφράσεις. Τι αισθήματα δημιουργούν τα κείμενα αυτά; Ποιοι είναι οι στόχοι του πολέμου σύμφωνα με τις επίσημες δηλώσεις των δύο βασιλέων; Ποιοι είναι οι στόχοι του πολέμου σύμφωνα με τον οθωμανό αξιωματικό;

► Εικ. 20. «Τα Βαλκάνια κατά του τυράννου», 5 Οκτωβρίου 1912 (ελληνική λιθογραφία)

Έγχρωμη λιθογραφία σε σκληρό χαρτόνι, 55x41εκ / 62x47εκ / ΙΕΕΕ Συλλογή, αρ. 4951/1 στο Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913 ..., σ. 57.

3 Να βρείτε τα πρόσωπα που απεικονίζονται στην αφίσα. Να ταυτίσετε τα σύμβολα και να τα συνδυάσετε με τις λέξεις-κλειδιά από τις διακηρύξεις των βασιλέων της Ελλάδας και της Βουλγαρίας. Πιστεύετε ότι ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται η Αυτοκρατορία καθορίζει εκ των προτέρων ότι θα είναι το θύμα των εχθροπραξιών; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι η αφίσα αυτή επηρεάζει την κοινή γνώμη;

Β-22. Περιμένοντας τον πόλεμο στη Σερβία, 8 Οκτωβρίου 1912

Βελιγράδι, 8 Οκτωβρίου 1912

Δυσάρεστα νέα διαδόθηκαν στην πόλη μας χθες.

24 Ο Αμπντουλάχ Πασάς ήταν αρχηγός της στρατιάς της Ανατολικής Θράκης στις αρχές του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου.

– «Μυρίζει ειρήνη!» έλεγαν οι άνθρωποι βάζοντας τα μαντήλια τους στη μύτη. Εάν δοθεί στο Σέρβο η δυνατότητα να επιλέξει μεταξύ ειρήνης και χολέρας, θα επέλεγε τη χολέρα (...)

Πότε θα αρχίσει ο πόλεμος; Όλοι ρωτάνε. Μόνο ο κρύος άνεμος που φυσά από τη Μακεδονία γνωρίζει την απάντηση ή τα υπουργικά γραφεία που μένουν μέχρι αργά το βράδυ με τα ηλεκτρικά φώτα αναμμένα. Κανείς όμως δε θέλει ν'απαντήσει.

Hrvatski pokret, 9 - 31 Οκτωβρίου 1912.

B-23. Ένας Βούλγαρος περιγράφει τα λαϊκά αισθήματα πριν από τον πόλεμο

Στις 5 Οκτωβρίου πραγματοποιήθηκε μια κατασκευτική δημόσια προσευχή. Ο Φερδινάνδος διάβασε το διάγγελμα της κήρυξης του πολέμου και ο Μεθόδιος Κούσεβιτς, μητροπολιτικός επίσκοπος της Στάρα Ζαγκόρα, έβγαλε ένα λόγο. Θυμάμαι τις ώρες εκείνες σαν όνειρο. Όταν φεύγαμε από την εκκλησία, είχαμε όλοι συγκινηθεί ιδιαίτερα, οι περισσότεροι ωστόσο νιώθαμε έναν ενθουσιασμό και την πίστη ότι θα βγαίναμε νικητές. Οι συνεχείς αγώνες της Αναγέννησης²⁵, που ξεκινούσαν πάντα με κουράγιο και στέφονταν πάντα με επιτυχία (το τελευταίο παράδειγμα ήταν η ένωση της Ανατολικής Ρωμυλίας με τη βουλγαρική ηγεμονία το 1885) είχαν δώσει στο βουλγαρικό λαό μεγάλη αυτοπεποίθηση. Θα έλεγα μάλιστα, ότι του είχαν εμφυσήσει μια νέα θρησκεία, αυτή της εθνικής αισιοδοξίας. Από την άλλη, το Σέινοβο, η Σίπκα και η Σλίνβνιτσα²⁶ έδειξαν ότι οι Βούλγαροι διατήρησαν αναλλοίωτη τη γενναιότητα για την οποία έγιναν διάσημοι πριν από αιώνες οι πρόγονοί τους. Έχουμε να αντιμετωπίσουμε έναν ισχυρό εχθρό, υποτιμάμε ωστόσο την ισχύ του. Παράξενο: μετά από πέντε αιώνες διαβίωσης κάτω από τον τουρκικό ζυγό και μόλις 34 χρόνια που η Βουλγαρία έχει υπό την κυριαρχία της Τούρκους, και ήδη τους υποτιμούμε. Κυκλοφορούσε στη Βουλγαρία μια δημοφιλής φήμη, ότι η Τουρκία αργοπέθαινε. Στις εφημερίδες, ο σουλτάνος απεικονιζόταν πάντα σαν ένας άρρωστος άνδρας με μανταρισμένο το κεφάλι. Ήταν τόσοι οι Βούλγαροι

που είχαν και πυροβολήσει στο στρατό, ως στόχους για εξάσκηση, κούκλες με φέσια, που πίστευαν πια ότι ο σουλτάνος θα ήταν το επόμενο θύμα.

S. Radev²⁷, Τι είδα στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Πώς ένιωθαν οι απλοί άνθρωποι για τον πόλεμο; Γιατί ήταν τόσο σίγουροι ότι θα έβγαιναν νικητές; Τι ρόλο έπαιξε η επίσημη προπαγάνδα στη δημιουργία αυτών των πεποιθήσεων;

B-24. Αποσπάσματα από δύο εφημερίδες που εκδίδονταν στην αλβανική γλώσσα στο εξωτερικό, οι οποίες εκφράζουν διαφορετικές απόψεις για τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο

α. Από εφημερίδα που εκδιδόταν στη Βοστώνη

Η Μεγάλη Συνάντηση που οργάνωσαν οι πατριώτες στη Βοστώνη στις 6 Οκτωβρίου 1912 αποτελεί αξιοσημείωτο γεγονός για την ιστορία του αλβανικού κινήματος. Και άλλες συναντήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στην Αμερική είχαν εκφράσει τον πατριωτισμό και τα ιδεώδη της αλβανικής νεότητας. Ωστόσο, η συνάντηση της 6^{ης} Οκτωβρίου έθεσε μία άλλη απροσδόκητη και πολύ σημαντική παράμετρο, γιατί ήταν ασυνήθιστη: μιλώ για την πολιτική της σημασία.

Δεν είναι αμελητέο που πατριώτες από όλες τις άκρες της Αμερικής συγκεντρώθηκαν εδώ και ομόφωνα δήλωσαν ότι το συμφέρον της Αλβανίας είναι η πλήρης συμπόρευση με την Τουρκία εναντίον των βαλκανικών χωρών.

Η Αλβανία κινδυνεύει να διαιρεθεί και μόνο οι υποστηρικτές της και οι φίλοι της μπορούν να αποτρέψουν μια τέτοια εξέλιξη.

Η συγκέντρωση αυτή επηρέασε, σε κάποιο βαθμό, την οθωμανική κυβέρνηση προκειμένου να προστατεύσει τα δικαιώματα της Αλβανίας στη Διάσκεψη του Λονδίνου. Δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι, εάν η Τουρκία ήθελε να σταματήσει να προστατεύει την Αλβανία, θα τη συνέφερε να δώσει στην Ελλάδα, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο τις περιοχές που ζητούν. Έτσι θα κέρδιζε την ειρήνη με

²⁵ Βουλγαρική Αναγέννηση: μία περίοδος της βουλγαρικής ιστορίας (τέλη 18^{ου}-19^{ου} αιώνας), η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντική εθνική, οικονομική και εκπαιδευτική ανάπτυξη.

²⁶ Σέινοβο, Σίπκα, Σλίνβνιτσα: ιστορικοί τόποι που έγιναν διάσημοι χάρη στις λαμπρές βουλγαρικές νίκες στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα.

²⁷ Συμεών Ράντεβ (1873-1967): βούλγαρος ιστορικός, αρθρογράφος και διπλωμάτης.

αυτά τα βασιλεία και θα είχε να αντιμετωπίσει μόνο τη Βουλγαρία. Η ενιαία όμως δράση μας μαλάκωσε τη στάση της, και η πολιτική μας την έκαναν να κατανοήσει τα λάθη και τις ζημιές που είχε προκαλέσει στο παρελθόν και να θελήσει να επανορθώσει, επιμένοντας ότι τα Γιάννενα, η Σκόδρα και πιθανόν και το Μοναστήρι θα αποτελούν μέρη της νέας Αλβανίας.

Dielli [Ο ήλιος], 19 Δεκεμβρίου 1912, σ. 1.

β. Από εφημερίδα που εκδιδόταν στη Σόφια

Αυτό το πρόγραμμα των τεσσάρων ενωμένων Δυνάμεων είναι επιθυμητό, γι' αυτό το αλβανικό έθνος δε θα πρέπει να συμπορευτεί με την Τουρκία και να πολεμήσει μαζί με ένα μελλοθάνατο κράτος. Θα πρέπει να υψώσει τη φωνή και να απαιτήσει τα δικαιώματά του από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Πρέπει να μάθει όλος ο κόσμος ότι το αλβανικό έθνος ζει στη σκλαβιά και ότι εδώ και τέσσερα χρόνια πολεμά, ζητώντας την αυτονομία της Αλβανίας.

«Mbi Aleancen Ballkanike» (Περί της βαλκανικής συμμαχίας), *Liri e Shqiperise*, (Η ελευθερία της Αλβανίας), 12 Οκτωβρίου 1912, σ. 1.

Η εβδομαδιαία εφημερίδα *Dielli [Ο ήλιος]* εκδιδόταν στη Βοστώνη από έναν από τους πιο σημαντικούς αλβανούς διανοούμενους, τον Φαϊκ Κόνικα. Η *Liri e Shqiperise [Η ελευθερία της Αλβανίας]* ήταν εβδομαδιαία επίσης έκδοση που εκδιδόταν στην αλβανική γλώσσα στη Σόφια από τον Κρίστο Λουαράζι, έναν διανοούμενο και πατριώτη.

Ποιες είναι οι δύο διαφορετικές στάσεις απέναντι στον πόλεμο και ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί το κάθε άρθρο για να υποστηρίξει την άποψή του;

B-25. Αποσπάσματα από τη συμμαχική συνθήκη που υπογράφηκε στις 19 Μαΐου (1 Ιουνίου) 1913 μεταξύ των Βασιλείων της Ελλάδας και της Σερβίας

Άρθρο 2

Σε περίπτωση διαίρεσης των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, τα οποία στο τέλος του παρόντος

πολέμου θα παραχωρηθούν στα βαλκανικά κράτη μέσω της ειρηνευτικής συνθήκης [...] τα δύο Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη εγγυώνται ότι δεν θα προχωρήσουν σε ιδιαίτερες συνεννοήσεις με τη Βουλγαρία, ότι θα υποστηρίξουν το ένα το άλλο και ότι θα ενεργούν πάντοτε μετά από συνεννόηση, υποστηρίζοντας αμοιβαία τις εδαφικές τους διεκδικήσεις και τα σύνορα, όπως ορίζονται παρακάτω.

Άρθρο 3

Τα δύο Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, λαμβάνοντας υπόψιν ότι πρόκειται για το ζωτικό συμφέρον των δύο Βασιλείων να μην υπάρχει άλλο κράτος μεταξύ των συνόρων τους δυτικά του ποταμού Αξιού (Βαρδάρη), δηλώνουν ότι θα υποστηρίξουν το ένα το άλλο, με στόχο η Ελλάδα και η Σερβία να έχουν κοινά σύνορα [...]

Skoko, σ. 405-408.

B-26. Διάγγελμα του βασιλιά Νικολάου του Μαυροβούνιου, 27 Ιουλίου 1913

Μαυροβούνιο!

[...] Συντετριμμένος από τις νίκες και τη δόξα των συμμάχων του, ο τέταρτος εταίρος μας θέλησε να αδράξει με τη βία τα κοινά ανδραγαθήματά μας, αφιφώντας τη θεία δικαιοσύνη και την κρίση του Τσάρου προστάτη μας²⁸ [...] Οι Βούλγαροι πήραν λάθος δρόμο, διαχωρίστηκαν από το σλαβικό ποίμνιο [...] και επιτέθηκαν στους αδελφούς και συμμάχους τους. Οι Βούλγαροι πρέπει με το ίδιο όπλο να εμποδιστούν και να μάθουν να σέβονται τα κοινά συμφέροντα και τη σλαβική αλληλεγγύη. Αυτή η απόφαση είναι πολύ σκληρή για την καρδιά μου, διότι στο κόψιμο ενός χεριού πρέπει να απαντήσουμε με το κόψιμο ενός χεριού, αλλά δεν μπορούμε να πράξουμε διαφορετικά. Η ψυχή μου κυριεύεται από θλίψη, διότι πρέπει να σας ενθαρρύνω να απωθήσετε με γενναιότητα τις βουλγαρικές επιθέσεις. Ελπίζω όμως, ότι όταν ο άγγελος της ειρήνης απλώσει τα φτερά του στα Βαλκάνια, ένα νέο και δυνατό δέντρο της σλαβικής ενότητας θα ξεπηδήσει από το κοινό σλαβικό μας αίμα.

Νικόλαος

Τσέτινιε, 27 Ιουλίου 1913

Balkanski rat u slid i red 23, 14 (27) Ιουλίου 1913.

28 Ενωσί τον Ρώσο τσάρο.

► **Εικ. 21. Αποχαιρετισμός στη Σόφια και στην Κωνσταντινούπολη**

L'illustration, t. CXL (1 Ιουλίου-31 Δεκεμβρίου 1913), σ. 301.

Na συγκρίνετε τις δύο εικόνες. Ποιες διαφορές παρουσιάζουν και ποιες ομοιότητες;

► **Εικ. 22. Συγκέντρωση Μαυροβουνίων με αφορμή την κήρυξη του πολέμου, 1912**

Balkanski rat u slid i red 6, 24 Φεβρουαρίου (9 Μαρτίου) 1913.

Β-27. Διάγγελμα του βασιλιά της Ελλάδας Κωνσταντίνου, 21 Ιουνίου 1913

Προς τον Λαόν Μου!

Εις νέον αγώνα καλώ τον Λαόν Μου.

Συμμαχήσαντες μετά των άλλων Χριστιανικών Κρατών προς απελευθέρωσιν πασχόντων αδελφών, ητυχήσαμεν να ίδωμεν τον κοινόν αγώνα στεφανούμενον υπό της Νίκης και καταλύσαντα την τυραννίαν, τα ελληνικά δε όπλα θριαμβεύοντα κατά ξηράν και κατά θάλασσαν.

Η ηττηθείσα Αυτοκρατορία παρεχώρησεν αδιαίρετως εις τους συμμαχούς το απελευθερωθέν έδαφος. Αλλ' εν ω η Ελλάς, δικαία, καθώς πάντοτε, συμφώνους έχουσα και τους άλλους των συμμάχων, ηθέλησε φιλικήν την διανομήν του απελευθερωθέντος εδάφους, κατά λόγον των δικαιωμάτων εκάστου, προτείνασα

και την υπό της διαιτησίας κρίσιν των διαφορών, άπληστος σύμμαχος, η Βουλγαρία, αρνηθείσα πάσαν συνεννόησιν και διαιτησίαν, επεζήτησε να σφετερισθή κατά το πλείστον μόνη αυτή τους καρπούς της κοινής νίκης, μήτε δικαιώματα εθνολογικά αναγνωρίζουσα εις τους άλλους, μήτε τας θυσίας αυτών, μήτε ουδεμίαν άλλην λογικήν ανάγκην ισορροπίας. Και μετελθούσα πάντα δόλον και αυθαιρεσίαν, επιλήσμων του απελευθερωτικού σκοπού του πολέμου, επιλήσμων των προς τους συμμάχους υποχρεώσεων, επιλήσμων των διδαγμάτων της πικράς πείρας, ην έχουσι οι χριστιανικοί λαοί της Χερσονήσου εκ των διχονοιών των εν τω παρελθόντι, και των λαμπρών αποτελεσμάτων άτινα παρήγαγεν η συνεργασία αυτών, έφθασε να επιχειρήση μισελεύθερον πόλεμον, στρέψασα τα όπλα κατά των τέως συμμάχων, όπως καταπατήση και ιδιοποιηθή τα δικαιώματα τούτων, στιγματίζουσα την ιερότητα και τον σκοπόν τού κοινού αγώνος.

Ενώπιον της αχαρακτηρίστου ταύτης συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον των λοιπών συμμάχων ήτο σαφώς διαγεγραμμένον. Επεβάλλετο εις αυτούς, πυκνούντες την τάξιν, να διατηρήσουν την ένωσίν των όπως αντεπεξέλθουν κατά της ακορέστου πλεονεξίας της τέως συμμάχου και αμυνθούν υπέρ των ζωτικών αυτών συμφερόντων, των Κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαίαν δια την ειρηνικήν αυτών συμβίωσιν.

Ο Ελληνικός Λαός, εν στενή μετά της Σερβίας και του Μαυροβουνίου αλληλεγγύη, πεποισθώς επί την ιερότητα του σκοπού, αναλαμβάνει τα όπλα εις νέον αγώνα υπέρ βωμών και εστιών.

Ο στρατός Μου της ξηράς και της θαλάσσης, ο αναδείξας την Ελλάδα μεγαλητέραν, καλείται να συνεχίσει τους τετιμημένους αγώνας του και σώση απελευθερωθέντας εκ της τουρκικής τυραννίας αδελφούς από της απειλουμένης νέας και δεινοτάτης δουλείας. [...]

Είνε και ο αγών ούτος ευλογητός παρά του Θεού, όσον και ο πρώτος, και την ευλογίαν Αυτού επικαλούμαι, «ότι ο Βασιλεύς ελπίζει επί τον Κύριον και εν τω ελέει του Υψίστου ου μη σαλευθή. [...]

Εν Μπάλτσα τη 20 Ιουνίου 1913²⁹.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος 121, 21 Ιουνίου 1913.

Να συγκρίνετε τα κείμενα Β-26 και Β-27. Ποια είναι η σημασία της λέξης «αδελφός» σε κάθε περίπτωση; Να αναζητήσετε τη σημασία της ίδια λέξης στο κείμενο Β-20.

Να εξηγήσετε τη σημασία της πρότασης «αμυνθούν υπέρ των ζωτικών αυτών συμφερόντων ... την ειρηνικήν αυτών συμβίωσιν». Να συγκρίνετε αυτήν την ιδέα με την ιδέα της ισορροπίας των ευρωπαϊκών δυνάμεων, η οποία κυριαρχούσε την ίδια περίοδο.

Β-28. Οι εφημερίδες και η κοινή γνώμη στη Ρουμανία την παραμονή της ρουμανικής εισβολής στη Βουλγαρία στη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου

α. Θέλουμε πόλεμο

Από όλες τις γωνίες της χώρας μας ένας μόνο ήχος αντηχεί από όλες τις καρδιές, μια μόνο κραυγή:

Θέλουμε πόλεμο

Δεν έχει μείνει καμιά δύναμη στη Ρουμανία που να μπορεί να σταματήσει τον πόλεμο: όποιος ξεσηκωθεί ενάντια στο ρεύμα θα συντριβεί από την ορμή των κυμάτων. [...] Ο ρουμανικός λαός – ο κάθε Ρουμάνος – νιώθει σήμερα ότι μια μεγάλη Βουλγαρία αποτελεί εθνικό κίνδυνο: πολιτικό, εθνικό και οικονομικό κίνδυνο για το Βασίλειο της Ρουμανίας και για το σύνολο του ρουμανικού έθνους. [...] Ο πόλεμος αυτός είναι σαφώς ένας *προληπτικός πόλεμος*. Θέλουμε να διασφαλίσουμε το μέλλον της χώρας μας, θέλουμε να περιορίσουμε τον κίνδυνο του αφανισμού της, θέλουμε ακόμα να ζήσουμε στο εξής ειρηνικά, να προοδεύσουμε μακριά από ανταγωνισμούς, να καταπνίξουμε κάθε πιθανή απειλή προτού προλάβει να αναπτυχθεί.

Universal, XXXI, αρ.176, 29 Ιουνίου/12 Ιουλίου 1913, σ. 1.

β. Το πλήθος ήταν τεράστιο

Το πλήθος ήταν τεράστιο. Πλακάτ με φιλοπολεμικά συνθήματα και η κραυγή «Επιστράτευση» έβγαινε από τα χείλη χιλιάδων ανθρώπων. [...]

Η κήρυξη της επιστράτευσης ξεσήκωσε θύελλα ενθουσιασμού. Οι έφεδροι έσπευδαν στο Βουκουρέστι από τις πιο απόμακρες περιοχές, τα τρένα ήταν γε-

²⁹ Έγγραφο με την υπογραφή του βασιλιά Κωνσταντίνου, του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου και των μελών του υπουργικού συμβουλίου.

μάτα κόσμο, οι άνθρωποι σκαρφάλωναν στα βαγόνια τραγουδώντας γεμάτοι ζωή. Κι όμως, πόσο πολύ απέχουμε από το μεγάλο πόλεμο.

Bacalbasa, σ. 116.

Γιατί ένας «μεγάλος γείτονας» αποτελεί εθνικό κίνδυνο; Θεωρείτε ότι μια τέτοια άποψη έχει βάσεις;

Βρείτε και εξηγήστε τις διαφορές μεταξύ αυτών των κειμένων και των διαγγελλμάτων κήρυξης του πολέμου ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία του έλληνα και του βούλγαρου βασιλιά.

► **Εικ. 23. Χόρα – ένα παραδοσιακός ρουμανικός κυκλικός χορός: στρατιώτες χορεύουν στο δρόμο προς τη Βουλγαρία**

Gazeta Ilustrata, ll, αρ. 31, 13 Ιουλίου 1913, σ. 4.

B-29. Άρθρο ρουμανικής εφημερίδας επιχειρεί να εξηγήσει τις αιτίες και του στόχους της ρουμανικής εισβολής στη Βουλγαρία

Θα ζούσαμε για πάντα με την απειλή του αιματοκυλισματος από τα βουλγαρικά κανόνια και το ενδεχόμενο του πολέμου κάθε χρόνο στο κατώφλι μας θα δημιουργούσε εμπόδια στην ακμή του έθνους μας. Ενώ, εάν τώρα, από την αρχή, οι Βούλγαροι μπορούσαν να νιώσουν το βάρος των σιδηρών αρμάτων μας, την πίεση από το ζυγό μας, θα εγκατέλειπαν για πάντα τις

προσδοκίες τους, θρασείες και άδικοι μέσα στην αδυναμία τους – να τι θα τους κάναμε εμείς να νιώσουν. Τώρα, ο ρόλος της σημερινής Ρουμανίας μοιάζει με το ρόλο ενός ικανού και ατρόμητου χειρουργού που πρέπει ανελέητα να βυθίσει το νυστέρι του στη σάρκα, προκειμένου να απαλείψει από τη ρίζα του το κακό που απειλεί το σύνολο του οργανισμού. Οι στρατιωτικές μας επιχειρήσεις στην άλλη όχθη του Δούναβη πρέπει να μοιάζουν σήμερα με κανονικές χειρουργικές εγχειρήσεις, και όχι με παυσίπονα που απλώς σταματούν τον πυρετό για λίγο αφήνοντας εμάς με την απειλή ότι ο κίνδυνος θα επιστρέψει αύριο ισχυρότερος.

Miscarea, V, αρ. 152, 8/21 Ιουλίου 1913, σ. 1.

Να βρείτε και να αναλύσετε τα προπαγανδιστικά στοιχεία που υπάρχουν στο κείμενο.

B-30. Διάγγελμα του βούλγαρου πρωθυπουργού, Στ. Ντάνεφ³⁰, σχετικά με τη ρουμανική εισβολή στη Βουλγαρία

Προχθές ο Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών Δρ. Ντάνεφ εκφώνησε το ακόλουθο διάγγελμα στην Εθνοσυνέλευση:

Κυρίες και Κύριοι μέλη του Κοινοβουλίου, Νέοι κίνδυνοι απειλούν τη Βουλγαρία από χθές το απόγευμα. Στις 6 ώρα χθες το απόγευμα, ο ρουμάνος πρόεδρος στη Βουλγαρία με ειδοποίησε ότι η ρουμανική κυβέρνηση έδωσε διαταγή στο στρατό της να εισβάλει στη Βουλγαρία. Η αιτιολογία τους είναι ότι από τη μία πλευρά η Ρουμανία έχει διατηρήσει πλήρως την ελευθερία δράσης σε περίπτωση πολέμου μεταξύ των βαλκανικών χωρών και από την άλλη ότι ο πόλεμος έχει ήδη ξεσπάσει. Επιπλέον, εμείς προκαλέσαμε αυτόν τον πόλεμο. Θα ήθελα μόνο να πω ορισμένες λέξεις για τις σχέσεις μας με τη Ρουμανία. Όλοι γνωρίζετε ότι οι σχέσεις μας με τη Ρουμανία ήταν πάντα ιδιαίτερα φιλικές (...) Γι' αυτό το λόγο η βουλγαρική κυβέρνηση, λαμβάνοντας υπ' όψιν της τις μέχρι πρόσφατα φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, θεωρεί αδικαιολόγητες τις ενέργειες της Ρουμανίας. Κατά τη γνώμη μας, η ρουμανική κυβέρ-

³⁰ Στόγιαν Ντάνεφ (1858-1949): νομικός, καθηγητής, πολιτικός και αρχηγός του ρωσόφιλου Προοδευτικού Φιλελεύθερου Κόμματος. Πρωθυπουργός κατά την περίοδο από 1/6 έως 4/7/1913.

νηση, όποιοι κι αν ήταν οι λόγοι που την οδήγησαν σε αυτήν την ενέργεια, δε θα έπρεπε να φτάσει σε τέτοιες ακρότητες, την ευθύνη των οποίων αποποιούμαστε.

Κύριοι! Ο ρουμανικός στρατός εισβάλλει στις πιο απόμακρες περιοχές της χώρας, οι οποίες αυτή τη στιγμή κατοικούνται μόνο από ηλικιωμένους, γυναίκες και παιδιά. Υπό αυτές τις συνθήκες είναι αδύνατη κάθε μορφή ένοπλης αντίστασης. Έτσι, προκειμένου να εμποδίσουμε παρόμοιες ενέργειες, διατάξαμε τις φρουρές μας στα σύνορα να υποχωρήσουν και τους δημόσιους υπαλλήλους να παραμείνουν στις θέσεις

τους και να προσπαθήσουν να διατηρήσουν σε κατάσταση ηρεμίας τον κόσμο εκεί, όσο αυτό είναι δυνατόν. Εκτός από τα μέτρα αυτά, μπορούμε μόνο να διαμαρτυρηθούμε για αυτήν την άδικη εισβολή στην πατρίδα μας. Εμμένοντας σε αυτές τις θέσεις, οι οποίες είναι οι θέσεις της τάξης και του δικαίου, θα αφήσουμε το ζήτημα στην ετυμηγορία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και ελπίζουμε ότι το δίκιο μας θα αναγνωρισθεί.

Bulgaria, αρ.230. 30 Ιουνίου 1913. *Mir*, αρ.3929. *Narodna Volya*, αρ.36, 1 Ιουλίου 1913. *Narod*, αρ.15, 2 July 1913 στο Kishkilova

Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου III

Να συγκρίνετε τις εικόνες 21, 22 και 23. Τι αισθήματα προκαλούν και τι αισθήματα επιδιώκουν να προκαλέσουν; Προσπαθήστε να βρείτε περισσότερο οπτικό υλικό από τη χώρα σας που να αποτυπώνει τα αισθήματα απέναντι στον πόλεμο.

Παιχνίδι ρόλων

Χωριστείτε σε ομάδες και υποδυθείτε τους : (α) Βουλγάρους, (β) Έλληνες και (γ) Σέρβους. Επιχειρήστε να συζητήσετε τα δικαιώματά σας επί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εξηγήστε, ο καθένας μέσα από την οπτική των αντίστοιχων εθνικών ιδεωδών, γιατί θα πρέπει να καταλάβετε συγκεκριμένες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.